

DISKUSIJA O NAŠTAVI JUGOSLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

KRITIKAI KRITIZERSTWO

Očekivao sam da će se diskusija o nastavi jugoslovenske književnosti voditi na platformi časopisa **Delo** u stilu njegove ekskluzivne kritike. Nisam se prevario. U to su me uverili oni nastavnici koji su učestvovali u diskusiji. Priredjena je u časopisu **Delo** neka vrsta suđenja nastavničkoj Filološkog fakulteta, u prvom redu nastavi jugoslovenske književnosti, i pojedini nastavnici izloženi su od strane pojedinih učesnika u diskusiji bespošteldnim napadima.

napadima.

Meni su bila veoma ružna ona „suđenja“ koja su se, pre nekoliko godina, održavala na jednoj studentskoj tribini. Video sam u njima poniženja za naučnog i društvenog radnika. A takođe i pasiju za spektakлом, za senzacijom. Nalazio sam u objavljenom materijalu diskusije, koja je vođena u časopisu **Delo**, tendenciju za obnovom nekadašnjeg takvog suđenja u drugom vidu.

takvog sudenja u drugom vidu. Na ovakvoj kritički pristrasnoj platformi neizbežno nastaju takvi vidovi diskusije u kojoj su jedni diskutanti u povlašćenom položaju, a drugi u podređenom. O tome govori svedočanstvo (u listu **Student**) profesora Dragoljuba Pavlovića, koji je učestvovao u drugom delu diskusije. Profesor Pavlović je izjavio o diskusiji i ovo: „Kad sam kod diskusije, treba znati da časopis nije verno preneo tok diskusije. Konkretno, Davičo nije uopšte onoliko govorio koliko je to sebi pripisao u novoizašlom listu. Kad smo tražili da vidimo za-

Kad smo tražili da vidimo zapisnik, rekli su da je uništen. Ko će nama sada da veruje da smo neke stvari kazali, jer je ponešto izbačeno iz diskusije, a da drugi nisu ponešto govorili, kad je časopis izašao obrađen i gotov“. I drugi nastavnici, učesnici u diskusiji, tvrde da je Davidčovoj reči naknadno dodato, a da je od njihove reči oduzimano pri likom objavljuvanja. Očevidno je da u tome стоји krupno ogrešenje. Jednom diskutantu naknadno se dopisuju reči koje on nije izgovorio u toku diskusije, i na koje njegovi partneri nisu mogli da odgovore, a njima se izostavljaju one reči koje su oni smatrati važnim za diskusiju. To je nedopustivo u javnoj diskusiji.

nedopustivo u javnoj diskusiji.

Glavni diskutant, Oskar Davičo, dao je uvodnu reč i u njoj ton kritici u diskusiji. Čim je započeo reč ogrešio se o činjenicu. Rekao je: „Odmah da kažem: postoji uverenje da od vremena kada su Bogdan i Pavle Popović predavali jugoslovensku književnost do danas neki naročiti napredak nije učinjen“. Bogdan Popović nije nikada predavao jugoslovensku književnost. On je preavao uporednu. Jugoslovensku književnost predavali su Skerlić i Pavle Popović. Ova Davičova omaška prenošena je tokom diskusije u stampi kao či-

No ono što sledi za ovim nemogu da primim kao omašku Davičo kaže: „Dabome, ima još problema o kojima mislim da bi bilo interesantno da govorimo kako prilaziti proučavanju istorije literature, kako je predavati ta tražiti od studenata na ispi-

Milivoje

U SENCI ATOMSKOG OBLAKA

Pavle STEFANOVIĆ

ževnosti. On izjavljuje povodom reči o nastavi jugoslovenske književnosti: „Nisam u stanju da govorim o tome sa dovoljno meritornosti, pre svega jer studirana na katedri za svetsku književnost“, pa ipak on svedoči o nastavi jugoslovenske književnosti u meritornoj pozici, jer tvrdi o nastavnicima jugoslovenske književnosti ovo: „Pogotovu što znam da oni svoja predavanja ne improvizuju, nego izvesne činjenice prežvakavaju po dvadeset puta“ On očevidno ne zna kako se predaje novija književnost. Ja ne ponavljam svoja predavanja. Sveko moje predavanje donosi novu materiju i nove činjenice. To dobro znaju oni koji redovno pratete moja predavanja.

Kako se postupa u listu „Student“ prema nastavniku, neka po-
služi ovo moje svedočanstvo.
petak, osamnaestog maja, pose-
tio me je između deset i jedan
naest časova mladić koji mi se
predstavio kao urednik **Studenta**.
Zamolio me je u ime lista da od-
govorim na nekoliko pitanja
vezi sa diskusijom o nastavi ju-
goslovenske književnosti. Reka-
sam mu da odgovore na pitanje
može dobiti u ponедeljak uju-
tro, dvadeset prvog maja. No on
se izvinjavao da me nije mogao
naći (!), ubedujući me da je lis-
ta prelomu i da mu je odgovor
potrebno dati do sutradan, u su-
botu po podne. Rekao sam mu
da će ga obavestiti sutradan, u
subotu pre podne, da li mogu da
nađem vremena da dam odgo-
vor. Sutradan pre podne oba-
vestio sam ga da ne mogu na do-
hvat da uđem u diskusiju koju
je uzela takve razmere i da će
odgovor na postavljena pitanja
biti obuhvaćen širim osvrtom na
diskusiju, koji će dati štampi-

Nedavno, u jednom od naših dnevnih listova, mogli ste vide-
ti trodelni likovni strip, dakle drugi u rangu na liniji njihovog eventualnog uzajamnog nadmetanja koji će biti kraći (jer kraći od dvodelnog nije više strip); uz to ovaj je bez reči, a naravno, kao i uvek, traži se da bude razumljiv, jasan. Evo njegovog sadržaja: na prvoj slici lekar je počeo odvijati zavoj sa glave pacijenta koji se nalazi u ležernom, sedećem stavu, zavoj toliko velik da se od glave ništa i ne vidi; na drugoj slici klupko zavoja u lekarevim rukama taman je toliko kolika je i preostala okruglina na ranjenikovim ramenima; na trećoj slici lopta od namotanog zavoja, koju lekar drži u svojim rukama, iste je veličine koje i ogromna čašma osakaćenog, sa prve slike, no sada na ramenima pacijentovim nema ničeg — ni glave, ni vrata. Lekar zavezeknuto posmatra bezglavog, no ni „čitalac“ stripa bez reči nije manje začuden. Bar za trenutak, a odmah zatim on se smeši, verovatno razroko jer je shvatio smisao šale u tri slike. Taj „smisao“, očvidno, ne počiva na racionalnom razrešenju jedne nepovoljne, možda i vrlo nesrećne ljudske situacije, već na emocionalnoj tenziji koja nepromašivo nastaje u svesti posmatrača ove crno-humorne grafičke kreacije, u svesti konsumenta jednog tematskog apsurda i nonsensa, koje, u krajnjoj svojoj konzekvenci, kao trodelna konkretna umetnička slika, hoće da deluje tonus gledaočevog emocionalnog reagovanja na apsurdnost obrađene teme stripa jedno je od najspecifičnijih raspoloženja baš onih treznih i trezvenih ljudi doba u kojem živimo: veoma složeno, takoreći sintetično, izatka-no — u svoj svojoj ogromnoj kompleksnosti — iz najsuprotnijih drugih, takozvanih večnih i polarno antipodnih raspoloženja (dobrih i rđavih, čvrstih i koplebljivih, izrazitih i neodređenih, postojanih i promenljivih), iskovano iz bezbroja sumnji i neverica, na koje su savremenog čoveka nagnala preobilna iskustva o lakoj ukvarljivosti kategoričnog imperativa, intenzivno u kvalitativnoj nejasnosti svog karaktera, vazda pripravno da sklizne u gustu močvaru tupe ravnodušnosti, uvek na treperavoj granici jednog sasvim novog vida mirnog osećanja bespomoćnosti, kojem nema kulturno-istorijskog presedana u vasceloj poznatoj prošlosti čovečanstva, ironično i vazda na ivici mogućih eksplozija, kao da je sveukupni ljudski rod u periodu puberteta ili klimakterijuma, brzo i lako pretvorljivo u najprotivrečnija duševna stanja, opasno i kada je sasvim neaktivno, kamuflirano tekućim programima i parolama raznih socijalnih sredina, sposobno za hitra prerašavanja, kao ni jedno drugo do danas uočeno i psihološkom analizom identifikованo ljudsko raspoloženje. Iskristalizovalo se to tipično raspoloženje savremenog čoveka u opštoj duhovnoj klimi današnjice.

■ kao izvesni, unekoliko neodređeni simbol, i intenzivno goni gledaoca na svesnu aktivnost uopštavanja svega onog što je na ovim trima slikama vidljivo i po svom neposrednom (recimo: figuralno određenom) značenju — jasno i razumljivo.

Jedna tipična, upravo svakidašnja, životna situacija čoveka sa

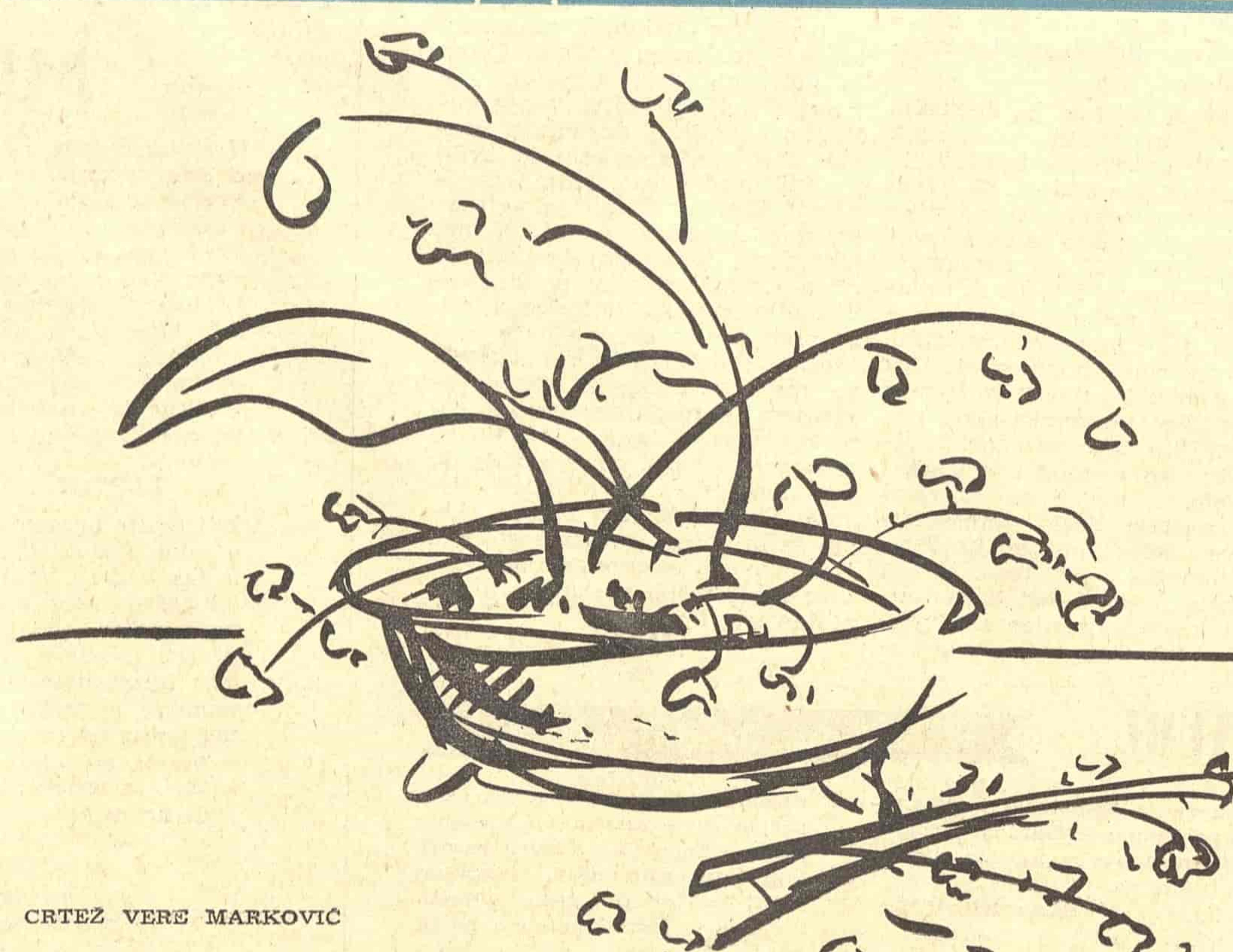
snja, životna situacija čoveka sa vremenе civilizacije — građanin na previjalištu hirurške ambulante — pretvara se i uopštava, u ovom torzu od jedva otpočete fabule, u multipleksni i logički neprecizni simbol nemogućeg ;, samim tim, sasvim neredovnog ishoda razvijanja i odmotavanju, nečeg što je ne samo moguće, nego i redovno, svakodnevno, po sred dobro organizovanog društvenog života golemih ljudskih zajednica, u čije temelje je odavno uzidano sakrosantno etičko načelo humanosti i samarijanstva, a iz čijih vrhunskih dostignuća tehničkog napretka rađa se i klija monstruozno bezglavo čudovište, prerušeno u nevinog nevoljnika, neprijemčivo za delo pomoći koju potrebuje i iščekuje. Asocijacije misli, koje budi i na sebe navlači triptihon stripa o kojem je reč, nužno se vrte u cenijsima pojava života, sveta i stvarnosti, ispunjavao je opšta znanja vrednošću i značajem koji ova imaju za ljudski život, a želje i ciljevi mogli su uvek biti pokretani potrebama u okvirima tih znanja, oblivenih emocijama. Srednji vek je, tako, bio doba verskih zanosa i strava, uzdanja u večni život posle smrti. Renesansa, doba velikih geografskih otkrića i tehničkog napretka, strasno (naivno) se oslanjala na svemoć ljudskih pot hvata i aktivnosti. Osamnaesti vek, prepun poverenja u „zdrav razum“, razbuktao je slobodno mislilaštvo do stepena duhovne temperature koja oslobođa revolucionarne energije masa. No, da ne nabrajamo dalje, i da postavimo pitanje: u šta naše sopstveno doba upire svoje oči. Šta zapravo sačinjava njegovu specifičnu duhovnu klimu?

Itazume se, ova nije i ne može biti svedena u granice nared opisanog osećanja, ma koliko ono bilo tipično za savremeno

stavlja da prava
nju ovog nužnog
polemički napis
se predmet an-
tra kao prvi i
to, kako to često
kve polemike re-
azuju na izvesna
stanja promene.
predstavu o na-
će se mnoge
ocene spustiti
s novim potre-
na javnost će
a kao svedočan-
je, što je bivalo
i što se na od-
nja; i on je to postigao na klasičan način — in-
sistiranjem na *jednom* mišljenju, *jednom* shva-
tanju realnosti, *jednoj* predstavi o intelektual-
noj pustolovini, kada je objektivni razvoj knji-
ževnosti iziskivao uticajnost više mišljenja, više
senzibiliteta. Slučaj u novoj odori, no poznat:
kad jedna kulturno - književna sredina, zbirom
svojih individualnih afiniteta i koncepcija, do-
voljno sazri da joj se da jedno mišljenje, ma-
kakvo ono bilo i ma otkuda poticalo, više ne
čini meritornim i ubedljivim, to mišljenje od-
lazi u relikvije istorije, pokazujući zgrčene
pipke svog jalovog akademizma. I našoj već for-
miranoj kulturnoj javnosti, kao i brojnim od-
redima najmlađih literata, više se odista ne
može činiti sugestivnom jedna postnadrealistič-
ka verzija književnosti, pod etiketom neoklasici-

lovima ponavlja da je onaj „monihiliistički jer izvorima avanada konačno zapohoda na ljudi prethodnik — nti Žanova — svu nedovolj- stički intonirane, popularizatorske poetike iz pera pesnika Oskara Daviča; ne zato što bi ona netačno i proizvoljno, poput iskrivljenog parafraziranja prevodnog teksta, tumačila naknadno prisutne u našoj kulturi pojave prethodnih razdoblja zapadne književnosti, već stoga što nije iznela iole stabilniju koncepciju, koja bi podnosila jednostavnu diskusiju s drugčijim kon-

Nastavak na 5. strani

Jedna pojava ohrabruje: mlada književnost koju afirmacija tek očekuje, pokazuje više strpljivosti u radu na oblikovanju svoje umetničke prezentacije, više nepoverenja prema prolaznim vrednostima modnih uzora, neadekvatnoj našoj osećajnosti, više kritičnosti u odnosu na postojeću shemu književnih uticaja, književne i kulturne politike. Sklon sam da tvrdim kako se ti mлади ljudi sa puno žara predstavljaju kao ozbiljni arbitri umetničkog opusa svoje generacije, oduzimajući tako izvesne prerogative kritici, koje je ona tokom dužeg perioda samovlasno prisvajala; oni se trude da, kazujući sebe, idu ka svetu u kom žive i koji je jedini živi svet; oni konačno otključavaju vrata ljudskih srca, teško začuvljena godinama, i oni to čine na nivou težnje za svojom koncepcijom, svojim stavom. I istovremeno ovaj poletni, samokritički i istorični stav, za sada je prevashodno usmen; odjeci prošlih književnih duela još uvek su odveć vidni, da bi se ovim mладим ljudima dopustila avangardna reč u rešavanju problema književnosti budućih dana, književnosti naše prave savremenosti. Ovaj glas solidarnosti u nezadovoljstvu nekim vidovima našeg prošlog književnog bivstvovanja, čini se, najavljuje novu fazu naše književnosti; rekao bih njenu traženu fazu, vreme zrelosti i razmišljanja koje parafrazirajući jedno izrazio

nje Roberta Grejvsaa, pretpostavlja da prav

Mislim da su u predosećanju ovog nužnog preokreta objavljeni izvesni polemički napis poslednjeg vremena, u kojima se predmet argažovanosti književnosti razmatra kao prvi poslednji problem umetnosti. No, kako to često biva, ne treba verovati da ovakve polemike rešavaju probleme; one samo ukazuju na izvesna stanja, i na potrebu da se ta stanja promene. Možda će ova kretanja izmeniti predstavu o našoj književnoj situaciji, možda će se mnoge „veličine“ izmenjenim merilima ocene spustiti na skromnije pozicije, suočena s novim potrebama i novim stanjem; kulturna javnost će morati da podneće ova odricanja kao svedočanstvo nečega što je već bivalo, što je bivalo krajnje samosvesno i razumno, i što se na određeni način...
.

Nema više nikakve sumnje da je onaj „modernizam“, koji nas je pomalo nihilistički je podosta doktrinarski upućivao izvorima avantgardnog senzibiliteta epohe, sada konačno zatvorio krug svog neuporedivog pohoda na ljudske umove. Kao njegov nesrećni prethodnik — socijalistički realizam u varijanti Ždanova — i on se akademizovao, pokazao svu nedovoljnost i iščekivali su ga samo sarkastične komedije.

za ključaka. No Nastavak na 5. strani
nja; i on je to postigao na klasičan način — insistiranjem na jednom mišljenju, jednom shvatanju realnosti, jednoj predstavi o intelektualnoj pustolovini, kada je objektivni razvoj književnosti iziskivao uticajnost više mišljenja, više senzibiliteta. Slučaj u novoj odori, no poznat: kad jedna kulturno - književna sredina, zbirom svojih individualnih afiniteta i koncepcija, dovoljno sazri da joj se da jedno mišljenje, ma kakvo ono bilo i ma otkuda poticalo, više ne čini meritornim i ubedljivim, to mišljenje odlaže u relikvije istorije, pokazujući zgrčene pipke svog jalovog akademizma. I našoj već formiranoj kulturnoj javnosti, kao i brojnim odredima najmlađih literata, više se odista ne može činiti sugestivnom jedna postnadrealistička verzija književnosti, pod etiketom neoklasici-

stički intonirane, popularizatorske poetike iz pera pesnika Oskara Daviča; ne zato što bi ona netačno i proizvoljno, poput iskrivljenog parafraziranja prevodnog teksta, tumačila naknadno prisutne u našoj kulturi pojave prethodnih razdoblja zapadne književnosti, već stoga što nije iznela iole stabilniju koncepciju, koja bi podnosila jednostavnu diskusiju s drugčijim kon-

KRITIKA I KRITIZERSTVO

Nastavak sa 1. strane

U listu *Student* od 25. maja, međutim, izšla je beleška, kao neka vrsta tužbe lista na mene, i u njoj objavljeno da sam uzeo *je dan dan* na razmišljanje i da sam odbio da dam odgovor. A o svom postupku ništa. List smatra da je to sasvim normalno što je za tražio od mene odgovor kada mu je broj u prelomu.

Kritika je neophodna svakom radu. Ona može biti i strasno angažovana, ali ne u onkvoru vidu animoznosti, napadačkog istupanja bez stvarnog poznavanja stvari, sa „silovanjem“ činjenica i potencijalnim odnosom prema onima čiji se rad kritikuje. Jer, šta se postiže time. Oni čiji rad se izvršava ovakvom „sudenjima“ moraju biti ozlovljeni i demoralisani, i moraju biti obvezrđeni u sredini u kojoj rade. Nastavnici se ne stvara na prečac, improvizirano. Treba mnogo angažovanog rada da se postane nastavnik.

Davič je u uvodnoj reči izneo da je u susretima sa velikim brojem nastavnika srednjih škola stekao saznanje da se oni poglavito služe „etiketama“ u književnim raspravama i da su im one dovoljne za razjašnjanje književnih problema. Verovatno da ima i takvih nastavnika. Slojevita su znanja i slojeviti afiniteti prema književnosti već na samim studijama. Veoma veliki priliv studenata književnosti bio je posle rata. Među njima nalazio se i znatan broj onih koji su na studije književnosti došli zbog ograničenog upisa na drugim fakultetima. No među njima nalazio se i veliki broj onih koji su pasonirano pristupali književnosti i pokazivali i dara i moći da se unose dublje i samostalnije u analize književnih dela, književnih pojedinačnih delova i problema. Na žalost, jedan deo od njih nije otiašao u nastavu već na druge dužnosti, no postoji veliki broj nastavnika u srednjim školama, onih koji su diplomirali posle rata, osposobljenih da u književne razgovore u laze neopterećeni „etiketama“ i dogmama. Mi koji smo predavali noviju književnost, dok su bili na studijama, uvodili smo ih u ideju i estetsku materiju, upućivali ih da o književnosti samostalno misle, da se oslobodaju shema i udžbeničkog interpretiranja književnosti. Mnogo zavisi od toga sa kojim nastavnicima je Davič obavljao razgovore o književnosti i kako. Mora se imati stalno na umu da je on preosetljiv na kritiku. Ako je u pitanjima bilo kakvih kritičkih aluzija na njegovo delo, ili delo onih koji su mu bliski, on je sklon da izvede zaključke o „estetskom nivranju“ koji se neguje na katedrama nacionalne književnosti.

Vara se Davič da se nije učinio napredak od vremena kada je Pavle Popović predavao jugoslovensku književnost. Vreme mu je da izade iz onakvog imaginativnog sveta koji ga vodi u proizvoljne improvizacije kada rasuduje o ovim krunskim stvarima. Daleko su iza nas metodi predavanja i studija Pavla Popovića kada se tiče nove književnosti. Daleko su u njoj i nekadašnji skučeni metodi stvaranja podmlatka, njegovog šabloniziranog lika. Vidim iz pitanja koja mi je

postavio list *Student* da se i kod mladih ljudi zadržao nekadašnji pojam *naslednika* starijem nastavniku. A pod tim pojmom su nekad proizvedene kočnice na predavanju i razvijanju struke. I danas takođe pod njim mogu biti proizvedene. Pogotovu u nastavi književnosti u kojoj su nužna stalna obnavljanja.

Danas je pristup univerzitetskoj nastavi daleko slobodniji i ne zavisi od stava, ni ličnog, ni estetskog, ni naučnog, kandidata u odnosu prema nastavniku. Bar takav pristup treba izboriti tamo gde mu ima otpora. Svi kandidati su ravnopravni u uslovima koji se stiču za nastavniku. A kandidata danas ima u većem broju, tako da se medu njima može vršiti izbor u vrlo bliskoj dobiti. Postoji oko petnaest prijavljenih doktorskih teza. Među kandidatima se nalazi i seda mpisaca, članova udruženja pisaca: Zoran Gavrilović, Miloš Bandić, Predrag Pavlestira, Tode Čolak, Pavle Zović, Miloš Bandić, Predrag Pačić. Pre izvesnog vremena polazio je doktorski ispit na klasičnoj filologiji, sa temom iz srpske književnosti, kritičar Slavko Levac. Postoji i jedan broj postdiplomskih studija, dovršenih i u izradi. Ustanovljen je treći stupanj studija na kome se nalaze i kandidati za više studije jugoslovenske književnosti. Razumljivo je što se interesovanje kako doktorskih kandidata, tako i postdiplomaca i slušalača trećeg stupnja studija pretežno kreće novoj književnosti.

Nije lako bilo oslobodati se dominantnog položaja nastave starije književnosti, zatečenog u prvim godinama posle rata. Posle završetka rata nastava jugoslovenske književnosti bila je gotovo isključivo u rukama nastavnika starije i narodne književnosti. Kako je nedostajala nastava za noviju srpsku književnost pozvani smo, Milan Bogdanović i ja, da preuzmemmo nastavu iz pojedinih oblasti istorije književnosti. Bogdanović iz oblasti romantičnog, a ja iz oblasti realizma. Bogdanović je ušao u redovnu nastavu, ja u honorarnu, pošto sam se nalazio na dužnosti rukovodioca u pozorištu. Ja sam zatekao kao asistentu Dimitrija Vučenova, Milan Bogdanović Veljka Kuprešanina. Bogdanović je držao predavanja dve godine, pa se povukao radi obavljanja drugih dužnosti. Ja sam kao honorarni nastavnik, uz dužnosti upravnika Narodnog pozorišta, a zatim Jugoslovenskog dramskog pozorišta, obradio čitavu oblast srpskog realizma, zatim sam predavanjima stupio u oblast srpske književnosti dvadesetog veka i kao redovni nastavnik govorio o dobu u srpskoj književnosti od 1900. do 1914. godine, dobu u vreme prvog svetskog rata i dobu između dva rata, zahvatajući znatnim delom i noviju hrvatsku književnost (Matoš, Krleža, Ujević, Cerina, Krkacic). Dimitrije Vučenov je pre nekoliko godina ušao u redovnu nastavu sa sprećom da u prvom redu obavlja nastavu kako o realizmu srpskog, tako i hrvatske i slovenačke književnosti. Veljko Kuprešanin posvetio se studijama epohе romantičnog i prosvetnog, no usled duže bolesti nije mogao biti anketu o tome donela zanimljiva i korisna mišljenja. U danasnjim uslovima obavljanja na-

stave nije lako postići idealan lik univerzitetskog nastavnika književnosti. Kada su Jovan Skerlić i Pavle Popović predavali književnost bilo je studenata na desetine. Mogli su da se bave razvojem svakog studenta. Danas je studenata više stotina. Nekada su nastavnici na diplomskim ispitima imali desetak kandidata. Danas na diplomskim ispitima ima blizu stotine kandidata u svakom roku, a tri roka su u godini. Diplomski ispit za nastavnika književnosti traje mesec dana i nastavnik je na kraju potpuno iscrpljen. Nekad su ti rokovi bili za pripreme predavanja. Danas se predavanja moraju pripremiti u samom toku nastave. A predavanja su izuzetno napor za nastavu novije književnosti, jer je njihova materija uvek nova, ne ponavlja se. Sada su brojne i doktorske teze koje se moraju savesno iscrpljeno pregledati, brojni su i postdiplomski radovi. U pogledu obavljanja ispitova još brojnije su obaveze za mladog nastavnika. Ovakvi uslovi da ju vrlo male mogućnosti da književni rad i književne studije. Osim će se verovatno izmeniti veliki brojem nastavnika, reorganizacijom rada i možda probirom onih koji studiraju književnost.

Onima koji prigovaraju da se nastavnici jugoslovenske književnosti ne angažuju u nastavi mogu samo reći da se nastava književnosti ne može da održi bez pasije. No ona bi silno grešila kada bi se angažovala navijački u sporovima koji se vode o književnosti, kada bi grupašenja prodrla i na platformu njenog rada. Od tога je sačuvanu nastavu jugoslovenske književnosti. Ravnoprav je u njoj odnos i prema Daviču, i prema Mihajlu Laliću, Dobrici Čosiću i Braniku Copicu. U njoj ne postoji prisrastno zaloganje za interesove ovi ili one književne grupe. Svaki student je sloboden da brani svoje mišljenje o književnosti, i svoje književne poglede, kako na seminarama tako i na ispitima.

Potrebljeno je javno govoriti i o programu, metodu, izvođenju nastave jugoslovenske književnosti i o njenoj kadrovsкоj politici. Takav govor je podsticaj njenom unapređenju. Velikim delom ova diskusija sadrži korisnu kritiku. Ona je pokrenula i neke pitanja krupnije načlne, prirode. No psihoza napada nije ni malo pogodna za njihovu raspravu. Teško je razlučiti kritiku od kritizerstva, koje je posve necelosnodošod, takođe i vrlo štetno, kada su u pitanju ovakva krupna kulturna i društvena pitanja. Čemu je potreban onaj agresivni, pa i uvredljivi stil kritikovanja kada pokazuje u poslednje vreme drastičnu tendenciju da izvrši jurišni prordor u pojedine časopise i štampu. Čemu je potrebna ona u suštini poza i gluma iskrenosti, izigravanja enfant terrible-a u socijalizmu na društveni trošak, ona spektakulozna igra revolvera na ekranu naše kulture. Sve dobijam utisak da se vraća zenitizam sa „barbarogenijem“ u tu napadajuću reč. Oni koji veruju da je u tom jurišu revolucionarnost, gube iz vida da je takva „revolucionarnost“ batalj. Prohujće i ta stihija, kao što je prohujao i njen preteča u književnosti, a ovoga puta ostavice ljudi teško pozledene u dobrostojanstvu rada.

Velibor GLIGORIĆ

Dobjija se utisak iz diskusije da bi univerzitetski nastavnik morao biti prioritetno književnik, i to onaj prvorazredni. O tom liku univerziteteskog nastavnika književnosti valjalo bi da se razgovaraju pisci i oni nastavnici koji su književni istoričari, da ova diskusija, vođena do sada delom i u diskriminatorskom stilu, ne bi stvorila nepotrebni jaz medu njima. Po momu mišljenju idealan lik univerzitetskog nastavnika bio bi u simbiozi književnika, književnog istoričara i pedagoga, a povećica univerzetske nastave daje veoma lepe primere i uže simbioze: književnog istoričara i pedagoga. Možda bi anketu o tome donela zanimljiva i korisna mišljenja. U danasnjim uslovima obavljanja na-

nom zaista aktuelnom i višestruko značajnom literarnom temom, koja, razumije se, nipošto nije samo literarna.

Marin NIKOLIC
Zagreb

U svajajući sugestiju druga Nikolica, „Književne novine“ u ovom broju objavljivaju veći odломak iz eseja „Istorijko tumaćenje književnosti, čija shvatnjava, ma koliko u pojedinih vidovima bila neprihvatljiva, mogu biti zanimljiva našim čitaocima.“

Zašto čute stariji pisci?

Druže uredniče,
U prošlom broju Vašeg lista sam pročitao sam članak Zorana Gluščevića „Angažovanja ili preangažovanja književnosti“. Ne užačeći u diskusiju o konkretnom slučaju, kome je pisac članka posvetio svoju pažnju, mogu reći da me taj tekst, kao i oni povodom kojih je on napisan, podsjetio da se u poslednje vrijeme kod nas sve više i sve češće govori o angažovanju književnosti i odgovornosti pisci prema društvu i vremenom u kome živi. Nama svi ma su, iz štampe i iz knjiga koje čitamo, više ili manje poznati stavovi naših kritičara i pisaca o tom aktualnom problemu, kojim se podjednako bave i književnici van naše zemlje. Baš u „Književnim novinama“ moglo se, prije nekoliko godina, pročitati više zanimljivih korisnih tekstova na tu temu (mislim na diskusiju koja je vodena o estetici 1959. godine), a i u drugim časopisima i listovima često se o tome govorilo. Međutim, mislim da će pogoditi želje većeg broja čitalaca ako Vas podsetim da na stranicama naše štampe nismo tako često imali prilike da nademo članke inozemnih pisaca o istom problemu i ako Vas zamolim da, ukoliko ste u mogućnosti, u inače odličnoj rubrici „Književnih novina“ prevedeni eseji, objavite neki tekst ko-

ci najstarije generacije, tako retko javljaju u javnosti i zašto dozvoljavaju da svoje učešće u književnom angažovanju svedu samo na ograničen i ograničen indifferentan minimum?

Koliko zgám, a u relacijama toga interesarovanja moje poznavanje savremenih literarnih tokova ništa nije kompetentno, niz vrlo značajnih naših starijih pisaca i dalje, posle toliko godina iscrpljujućeg književnog rada, piše svoje tekstove „za fijoku“, umesto da vlastitu prisutnost u ovom

našem vremenu posvedoče i igrajući svoje nikako još presahle maštę. Todor Manojlović, pesnik koji će u književnosti, smatram, ostati kao pisac produhovljenih eseja, nije jedini, naravno poređ Branka Lazarevića, na kog pomislijam da bi trebalo naknadno da se angažuje svojim literarnim radom. Zar divni naš pripovedač Veljko Petrović ne predstavlja, u ovom smislu, još neposredniji podstrek svima njima. Podsetimo se, uostalom, i na literarno dugi i nadahnuto epski život Viktora Čarca Emilia.

U trenutnoj književnoj konstelaciji, pored brojnih i vrlo značajnih pisaca srednje, mlađe i najmlađe generacije, ponovo angažovanje onih koji su svoje životne povezali sa našom istorijom za poslednjih nekoliko decenija bilo bi više nego značajno. Verujući u njihovu duhovnu svežnju, a duboko poštjući njihovu literaturu, očekujem od Vas, druže uredniče, da čete na stranicama Vašega lista i nadalje, prema trenutnim mogućnostima, objavljivati nove tekstove naših „korifeja“ književne misli. Nihovo angažovanje prisustvo u našoj sredini, verujem, može samo obogatiti i još više razviti uzbudjujuće savremene tokove naše duhovne klime.

St. PETROVIĆ
Priština

ŽIVOT PREDELA

Jedan zapretani predeo vadim iz pepela,
jedan neuobičajeni predeo koji je dugo čitao;
dahom svojim ga budim — kreni se, velim mu,
vrateno vremena se okreće, okreće.

I opet je tu taj predeo poznati, taj predeo cvetni,
grli se on s mojim vidom,
nagradowem ga novim grmenovima ljubavi,
nagradowem ga i znam:
vrateno vremena se okreće, okreće.

Istaram smolu nežnosti svoje
po stablima njegovim, po ritovima i bregovima
i velim: ne naplašuj se praznino ovde,
ne naplašuj se, velim, i znam:
vrateno vremena se okreće, okreće.

Volim tvoje sunce razgranato
koje prodire kroz paučinu prolaznosti,
volim ga, predelu, u žubor nežnosti nove,
onim če se verovatno izmeniti veliki
broj nastavnika, reorganizacijom rada i možda probirom onih koji studiraju književnost.

Onima koji prigovaraju da se nastavnici jugoslovenske književnosti ne angažuju u nastavi mogu samo reći da se nastava književnosti ne može da održi bez pasije. No ona bi silno grešila kada bi se angažovala navijački u sporovima koji se vode o književnosti, kada bi grupašenja prodrla i na platformu njenog rada. Od tога je sačuvanu nastavu jugoslovenske književnosti. Ravnoprav je u njoj odnos i prema Daviču, i prema Mihajlu Laliću, Dobrici Čosiću i Braniku Copicu. U njoj ne postoji prisrastno zaloganje za interesove ovi ili one književne grupe. Svaki student je sloboden da brani svoje mišljenje o književnosti, i svoje književne poglede, kako na seminarama tako i na ispitima.

Ako jednom izideš iz vlake ovih očiju
preseli se, predelu, u žubor nežnosti nove,
koja će te nači posle dugog traženja,
preseli se i budi opet zvuk
u vrateno vremena koje se okreće, okreće.

NOVI DOLAZAK

I došao sam opet u predele
gde ptice nemaju imena;
došao sam naoružan ljubavlju
i video sam — ptice su postale cveće plavetnila,
i video sam — cvetovi su postali ptice boja i mirisa.

I milovao sam, vas ptice, vas cveće,
naoružan ljubavlju milovao sam vas šapatom,
pa videh
— svetlost nikada ne pada na kolena
i ne postoji takvo dleto
koje može iskopati medu u vazduhu.

Sapatom svojim milovao sam muziku šume,
milovao sam bore voda i čelo kamena,
i jedna zrela misao razdani mi dušu;
semena ne znaju za strah
i ne savijaju svoju kćemu:
čak i u kamenu pozdravljuju sunce
i blagosilju svoju domovinu.

Pa poželet, kao one
u grlu kamena da budem pesma.

Petar PAJIĆ

MREŽA

U služu čujem: odlaze divlja jata.
U sebi sever okrenem prema jugu.
Vreme je kada se loptov sa žandarmima karta
i umobolnik, očajno, spominje kšu i kugu.
Pred zoru, hvata me budeća nesvestica.
Kroz Nebojšinu kulu Dunav s vetrom protiče.
Probisveti oprezno idu oko tamnicu
dok klica dana uspravno iz zemlje niče.
Zamke su vešto stavljenе od udvarača
preko srebrnog neba i preko najplavljive vode.
Molitva leži u kolenima skitača
da preskoči svoj komak i tako, ipak, da ode.

LEPTIR

Taj leptir bezazlen i pomalo plav
ulazi u sve duše zaljubljenih,
u čas kad se budi, kad je prosto sav
od našega srca, krila zapaljenih,
neprimetan, titrav, slabačak ko mrav,
preleti prostore haosa u meni,
dok ležim bolestan, kad koračam zdrav,
nade se u svakoj zapaljenoj venti,
taj leptir svemoćan, taj veliki lav,
u pesmi, na vodi, u lepoti vazduha,
ujutru iz sunca u sobu mi ušav,
sadi vrt u oku i april u služu.

VO

Ponovo poklonjeni dar

„KRITICARI O ANDRIĆU“; PRIREDIO PETAR DŽADŽIĆ; „NOLIT“, BEOGRAD 1962.

Mada ova knjiga, s jedne strane, mami svojim izvanrednim tehničkim izgledom, samom činjenicom što stoji pred nama i, reklo bi se, svojim svečanim ruhom, ona je ipak, s druge strane, dobar primer jednog na brzinu i nestudiozno obavljenog posla. Mada sama zamisao — da se kod nas, gde su izdanja ove vrste više nego retka, objavi knjiga sastavljena od eseja o jednom piscu — predstavlja gođato pravi izdavački poduhvat, sam način na koji je ta zamisao ostvarena, ipak navodi na pitanje: zar se nije (i zašto se nije) taj posao mogao obaviti (i obavio) pod svodom jedne malo druge, odgovorne concepcije?

Knjigu „Kritičari o Andriću“ objavio je „Nolit“ povodom sedamdesete godine piševego života; dakle, kao rodendanski dar našem najvećem životu piscu. Sastavljač, Petar Džadžić, uneo je, kako on sam kaže, „tekstove eseističkog i studijskog karaktera“ jedanaest naših pisaca (računajući tu i jedan njegov odломak iz eseja o Andriću), koji su ranije bili objavljeni i koji su, ovom prilikom, preštampani iz njihovih knjiga ili iz listova i časopisa. Uz Džadžićev predgovor, u kome su, uz kratku uvodnu belešku, štampana dva ranije objavljena njegovog teksta — „Pesnik prolaznog u ne-prolaznog“ (objavljen ranije u „Politici“) i „Mostovi“ (poglavlje iz ogleda o Andriću) ovu knjigu sačinjavaju sledeći tekstovi: šest „recenzentskih reagovanja“ Milana Bogdanovića na glavna Andrićeva dela, od pojave „Ex Ponta“ do „Travničke kronike“, eseji Isidore Sekulić („Isto u pričevima Iva Andrića“), Duže Radovića („Igra za život“), Slavka Leovca („Ivo Andrić“), Predraga Palavestre („Usamljenički nemir Iva Andrića“), Karla Ostošića („Život i apsurd kod Iva Andrića“), Riste Tošovića („Realizam Iva Andrića“), Božislava Mihajlovića („Čitajući „Prokletu“ avlju“), Muharema Perovića („Pričeveta Iva Andrića“) i Velibora Gligorića („Ive Andrić“). Podaci objavljeni na kraju ove knjige vrlo rečito govore da je najveći broj ovih teksta preštampan ovom prilikom treći put, najpre u časopisu, potom u knjizi piscu koji ga je napisao, pa ovde.

Sa sastavljačem se, nakon čitanja knjige, nije teško složiti: on stvarno „nije imao šire mogućnosti u izboru i morao se zadovoljiti onim što postoji“, pošto Andrić kod nas još nema svoje prave tumače, pošto „dosadašnji obim eseističkih i studijskih interpretacija Andrićevog dela“ još nije „u srazmeri sa značajem ovoga piscia“. Međutim, čovek ne može a da se ne upita: čemu se, u ovom i sličnim slučajevima, zadovoljati onim što postoji? Zašto ne pokušati, po cenu napora i nešto dužeg čekanja, prevazići postoće nezadovoljavajuće stanje?

Miroslav S. MAĐER

Papiri, kako ste?

Papiri, gdje ste svjetu, kumiri, idoli boli na stolu, u stranicama, u pokretu konjanici nemiri i platna svih riječi imam ja prema vama ljubav sjajnu, svetu aveti, kako ste, na koljenu gdje vas ne mogu dobro smjestiti, vjetar će vas raznijeti, bjelinu vam vašu prokletu.

Koliko sada šute, šetaju dusi i ljute ruke od nauke i sivih ptica priča papiri, muke — vire i šute ječe slova tišinu vuku za rep, svuku misao s jezika stote i sebe broje u knjige, u hrpe, u arke arhive, gomile mile, nemile vike u ormarima s očima koje su misli, ili bacanje u vatru.

Zivot se žmika u sivom tisku u vrisku slova i olovu, život govora svjet na vama čezne, viri, mete, širi vrpči se kao stavljač, potpis i mišljenje po vama će teći plamen i odusevljenje i smrt ce biti sasvim nasmijana ispisano crno i bijelo lice dana.

Papiri, kako ste, neizmjerni u soku svjetla šarenji, žuti, rastrgnati, prazni i cijeli koliko večeri preko prstiju na vas su sjeli u pljuvanju tinta i nalaženju slika duh se po vama plodi, sivo i dijeli svjetiljke igraju dah misli za čela ucrnjena srca ispisana kao srasna i uvela.

Gdje ste samočo, kad sunce legne samo na stari spis, ustanite se, stanite u vis iz vas se mnogi vrata u nas, u spas, u leglo mnogi zašute, kad požute listići, kanarinici

ili svijet se zakopa olovkom sna nikuda od vas, od pijanog čitanja od skakanja slova i glava, java i rješenja.

U vas su sjurili strah i mnogo spravu papiri, za čega ste, umor ili tugu u prahu ja ču vam odati strpljenje, dati zahvalu bili ste dobiti od prvog početka, zapaliti ne bi smjeli ni nišavno djelo slabog retka koje ste imali čast primati po naredenju.

Papiri, mali kockari, jesenske laste, plesovi kako da vas izmešam u kašu naših idealu u kašu starog, ludog, crnog, novog vala sva glava koja vam se podala, prazna visi na sisi velike misli još neizrečenog oltara. Vi ste uvijek pripravni, sve podnesete.

Možda zato pjesnik piše, jer ga ponesete.

Papiri, bijeli crvi, svetići, sladostrasci plesati volimo po vašoj vici, vezati u knjige kako ste šutljivi, pera vas brzo obore mnogi dodu pa vas njihova ruka podere ali mudro ste u koricama na ladicama našli mjesto za večnost i bogove prestanite se nuditi preko bjeline.

Nedje u vama, u tankome stavu ja imam isto zapisanu svoju glavu taj stasni stih i rješenje o životu možda i zato lebdi često neki list lebdi u zraku jer nije dosta čvrst šuti u vama, jer nije snažan i čist. Radujem se kada šumite i šutite.

Papiri, novi i stari, kako ste?

Melanholično doživljavanje sveta

MIHAJLO RAŽNATOVIĆ: „BRISANI PROSTOR“, „MINERVA“, SUBOTICA 1962; „KAMEN U NJEDRIMA“, „GRAFIČKI ZAVOD“, TITOGRAD 1961.

Knjiga priovedaka Mihaila Ražnatovića „Brisani prostor“ ima mnogo zajedničkih crta sa njegovim putopisima objavljenim u knjizi „Kamen u njedrima“. I tamo i ovde autor je pod jakom, neprekidnom opsesijom zavičajnog kamenja, u grozničkoj sećanju i slika crnogorskih predela. Bez obzira da li se prepusta čistoj fikciji ili, pak, opisuje priroda i ljude realno postojeće, on ne zaboravlja surove, tvrde upečatljive pejzaže i pitoma primorska mesta okupana morem i suncem, koji stoje kao nepromenljivi dekor pišećih fabula i deskripcija, kao podstrelki njegove mašte i najvažniji premet njegovog posmatranja i slikanja. Zato se i može govoriti, uprkos različitošći žanrova, o Ražnatovićevu novelističkom putopisu, o Ražnatovićevu doživljavanju i intenzivnog unutrašnjeg doživljavanja.

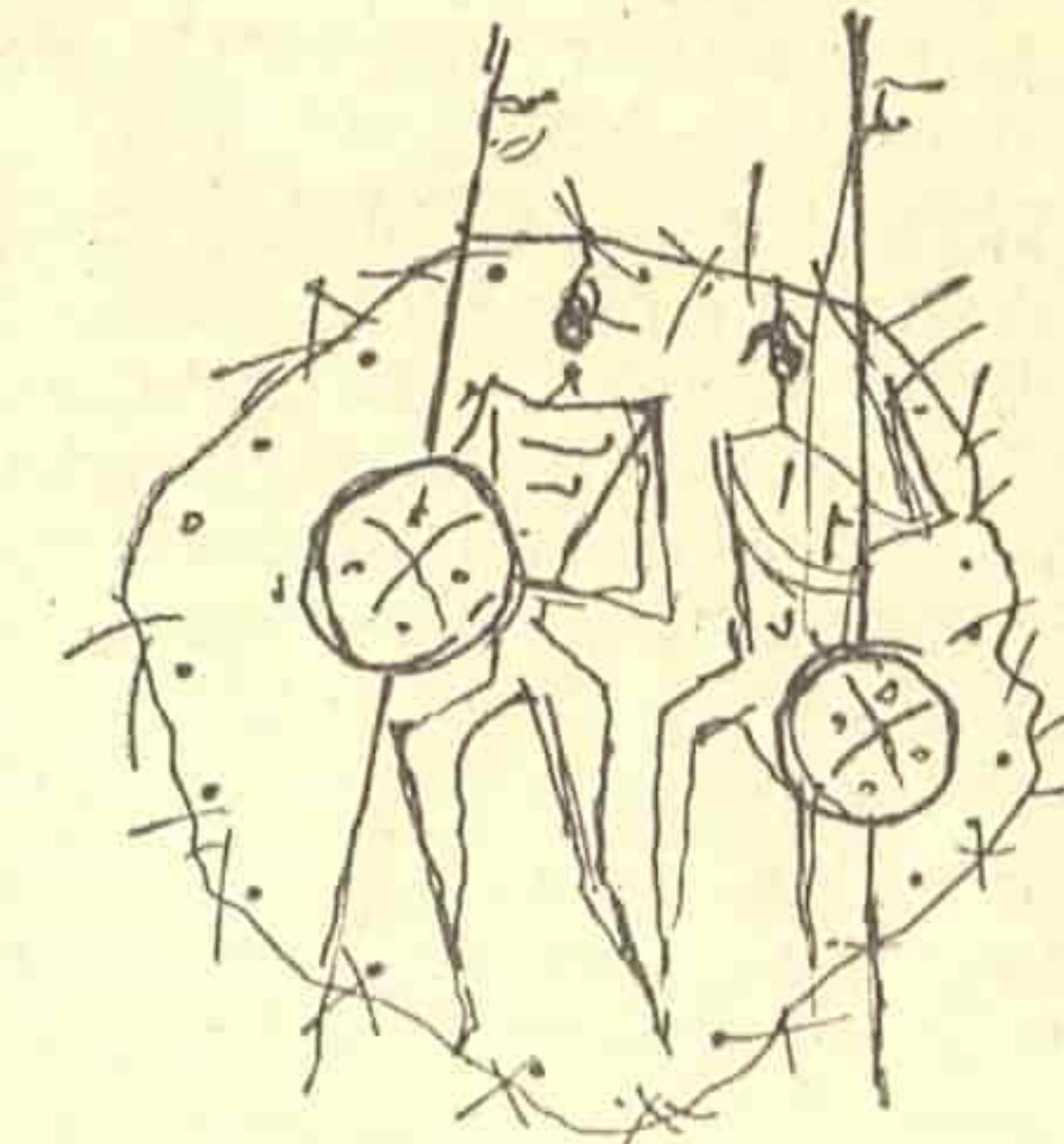
Fabule priovedaka vezane su za rat. Pisac prikazuje mnoštvo situacija u kojima vidimo ljudsko biće u trenucima kriza, poraz, slomljeno nehumano težnjom surovosti i ubistava. Ražnatovićevi junaci su patnici u većoj ili manjoj meri, skrhanii u svom poletu, tragični u suštini, prepušteni mračnim mislima i crnim slutnjama. Univerzalnost bočini i pobednike i pobedene u bitkama podjednako nesrećnim. U stravičnoj blizini smrti stižu vaju se egzalzacije i svako razmišljanje usmereno je ništavu.

Intimno-lirske akcente, najudaljivije i najdopadljivije svojstvo Ražnatovićevih putopisa, pri sutni su i u pričevima, iako u drukčijem vidu. Lirizam se u „Brisanom prostoru“ dramatizuje, diže na stupanj verbalne patetike koja nije u skladu sa osnovnom zamisli, kreativnim impulsom. Ražnatović isuviše teži podignutom tonu u pričanju. Emfaze u pričama zamaraju ako dugo traju. Umesto da radnju i likove gradi u stilu stišanog, uzdržanog poetskog štimunga, on se opija vlastitom rečitošću, rečenica punim patosa, zvonkog, dugim, napetim, koje postaju monotone usled stalnog ponavljanja.

Ražnatovićev rečnik je bogat, svež, slikovit; njegov smisao za prozne slike i metafore je razvijen, istančan. Ali kao što toobično biva sa piscima kod kojih vrline prelaze u mane, Ražnatović preterano insistira na leksičkom bogatstvu i raznolikosti. On se zanosi izlivima retorike, ne predosećajući opasnost koja ga očekuje zbog tog jednostranog naglašavanja patetičnog, eksklativnog tonaa. Osnovna mafa priovedaka Mihaila Ražnatovića je u nedostatku mere i samokontrole. Većina njegovih priča ima dobro zamišljenju shemu fabule. Ali autor se ne zadovoljava tim; pojačava boje, gomila reči, dize temperaturu priovedanja, pošto mu se čini, bez ikakvog oprovanđovanog razloga, da nije dovoljno osećajno povišena. Postupajući na ovaj način, on prelazi granicu skladnog, motivisanog slikanja i remeti ravnotežu između teme i sredstava kazivanja.

Oblast lirske, melanholične, subjektivno-poetske je tla na kome se Mihailo Ražnatović najbolje snalazi. Kad ovo kažem, ja mislim na najuspelije priovedekte koje je ovaj daroviti pisac u svom dosadašnjem radu napisao, i u kojima je fenomen lirske zračenja bio i te kako uočljiv. Ja učavam tu poetsku emanaciju u „Brisanom prostoru“, ali manje nego ranije, i manje no u „Kamenu u njedrima“.

Pavle ZORIĆ

Povratak prvim lutanjima

ANTE CETINEO: „DIORAMA DJETINJSTVA“; „ZORA“ ZAGREB 1962.

Dalmacija — njeno more i njen škrti kamenjar — oduvek je davala pesnike, ispunjene nekom nostalgijom, koji su pevali o njenom čoveku, njegovoj večitoj neizvesnosti pred beskrnjem pionervom, koji su ispovaldali sebe, trazaju svoje duše razapete između jedne grubosti, teškoće, kamenja na srcu i naslućenih zvezdanih staza detinjstva, lepotu i njenih neizmernosti i prostranstva. To naslućeno teralo ih je, kao i njihove zemljake, na puteve bez povratka, na odlazak u nepoznato — za sunce, baš kao što to čine i prepljene laste nad gradom, nad uvalom u prvom kišnim jesenjim danima. Nešto od toga je osnovni potok pesmama (i prozi) Ante Cetine, onim njegovim rastrganim stihovima u kojima odzvanja jedna tuga neprebolna, očaj, nespokojsvo i jedno tino radovanje, nadanje. Cetineo se nikada neće oslobođiti opsesije zavičaja, on će biti većito prisutan, sa svim svojim čemresima, cvrćima, ruzmarinima, tihim i uzburkanim morem, sa svojim čovekom i njegovom izgubljenošću, slomljenošću i njene na sebi izvesne deskriptivne elemene; deskripcija — a njome će on gotovo uvek započeti svoju pesmu — samo je okvir pomoću kog dočarava krajolik svoga zavičaja i u koji, dosta skriveno, nemametljivo, stavlja de svoje duše, poistovećene s razstranjanim psihama dalmatinskog čoveka. Deskriptivnost Ante Cetinea nije opora, tvrda, nije dokaz kao kod nekih drugih pesnika — njegove poeteške nemoci da na jedan direktniji, neposredni i lirske način govoriti o svojim nemocima, razravnosti svoje psihike koja je uvek u nekom letu, u nekim visinama, nad onim grebenima štene, koje neprimetno plade, odnosni, uništava rodno more, poviđi vidik detinjstva. Cetineo u svojim pjesmama ne propoveda bunu protiv ljudske nepravde, niti je „za krvava proricanja“; on je sav, od početka do kraja svoga pesničkog stvaralaštva, „za drugarski razgovor s hridima, s valima, sa samocom“, nastojeći tako da prelije „šum vešta, glas bogala, jauk vjetra u psalm odricanja“.

To odricanje je osnova Cetineove poezije, ono daje tannu poetiku veo početku, kroz koj je ublažio sve nemilosti života, sve nje-

gove nastranosti i protivurečnosti. Odricanje i saosećanje, punjak preterano sa samim životom, s neostvarenim snovima svoga detinjstva, lirska su meditiranja ovoga pesnika koji, osećajući svoje poslednje susrete sa životom, pokušava da sagleda, baš u onim prvim lutanjima, smisao čovekovog bitisanja, onog njegovog neumornog i suludog kretanja ka prividnoj lepoti života. Zbog to spoznaje prividnosti lepote — zbog nenadenog smisla života — Cetineo je objavio svoje stihove, bar u ovoj svojoj poslednjoj zbirci, izvesnim pismizmom, nekom gorčinom, a u svemu tome primetni su u nekoliko izvesni sarkastični tonovi, puni prkosa. „Diorama djetinjstva“ je proistekla iz dubokog pesnikovog nemira zbog čovekovog stradanja, njegove nesigurnosti u svetu, danas; po tome, ima u ovim stihovima izrazito alegorijskih natruba, alegorijskog vela i potke. Sve je to dokaz da Cetineo (umro 1956) ni u jednom momenatu nije bio u bezbjednosti od života: on je bio u njegovim kretanjima, vihorima, nemocu, najčešće sam i izgubljen. Zbog toga su elegancija i neprimetno crna tuga objili stihove o detinjstvu bez detinjstva, u kojima je tragičnost potencirana. „Dioramom djetinjstva“ Cetineo je nastavio one svoje nemire nagođene u „Zlatnom ključiću“ i „Lastama nad uvalom“ koji su bili posledica predozećanja ljudske katastrofe, stradanja i svetskog haosa.

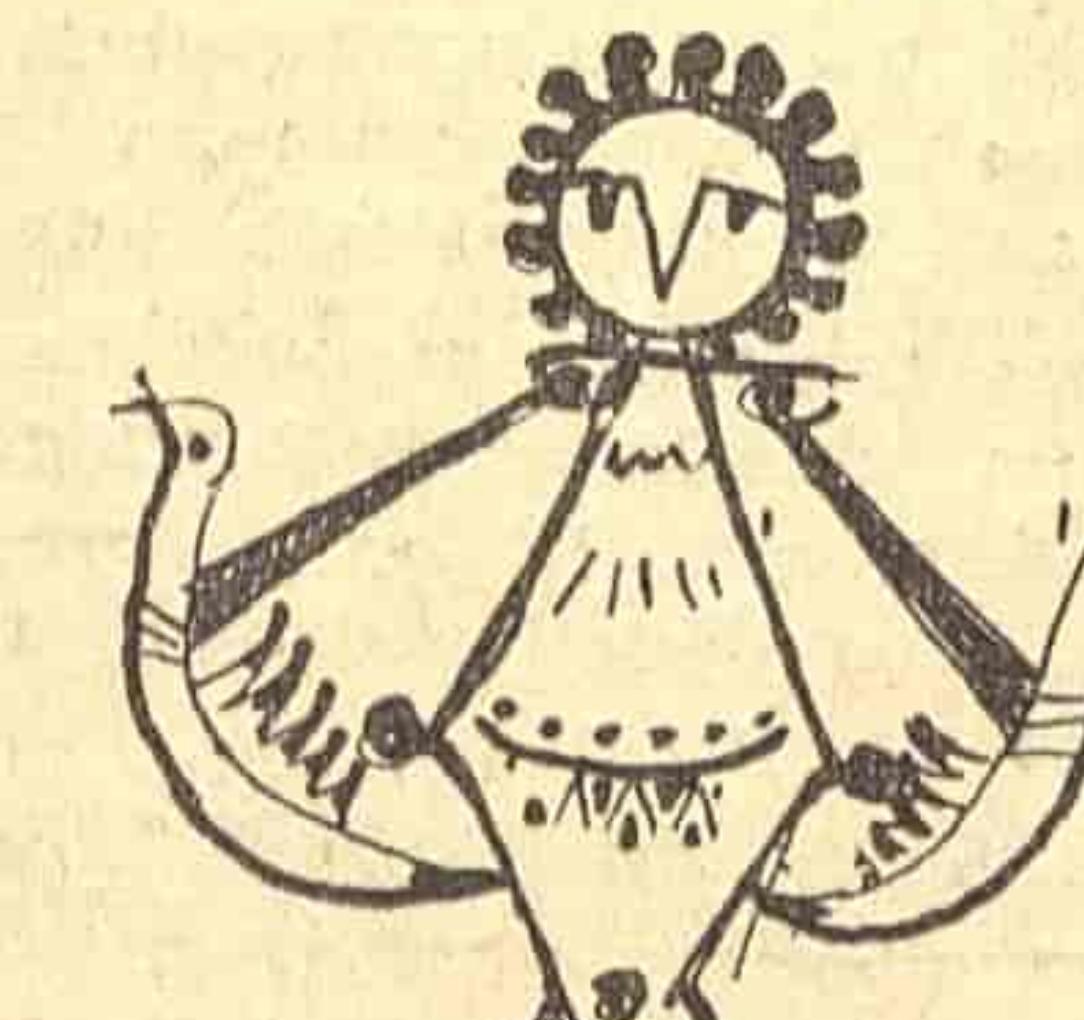
Poetski doživljaj Ante Cetinea je neobično jednostavan, spontan; on nikad ne teži ka bučnosti, uvek je u imaginativnom svetu svojih tišina koje je kazivajući s dosta narativnosti, protivakrivuci je lirikom zanosa i bola, suza i pelena. Težeci da uvek do kraja iskaže svoj svet, on i nije mnogo polagao na formu pesme, razbijajući je, pa otvara i izvesna neuječnačnost u ritmu njegovih stihova, mada u njima ima nekoga sklada, možda baš zbog one jednostavnosti i nemametljivosti izraza koji nikada nije biran, tražen. Ante Cetineo nije raspevan, zbijen je i izbegava razvučenost. Jednostavan izraž njegovog stiha najčešće je škrt, ali ipak dovoljno jak da slikovito i plastično predstavi pesnikova lutanja svetom, njegova kretanja među ljudima i njegovu viziju haosa života.

Tode ČOLAK

Anegdote o našim književnicima takođe ličan, osoben stvaralac. Anegdote je, dakle, vrsta usmene književnosti koja se prepričava i pamti i ponekad zapisuje; otuda mogućnost devijacije autentičnosti. Anegdota je priča, aforizam, lucidna dosetka, vedra, satirična, šalobuzljina; teksta sa potencijom i tendencijom; ona je smeо, sažet, efektan dokument o naravima pojedinaca i naravi vremena. „Anegdota, uspomena je kao ključanica, kroz koju se, kako je poznato, više vidi no kroz širom razapljena vrata“, piše J.A. G. Matić.

Pošto „pristoje“ i „nepristoje“ ne anegdote; anegdote-pamfleti i anegdote-lovorike. U njima je glavno, znamenito lice najčešće u središtu kao izvor i egzekutor duhovnosti, podsmeh, sarkazma; ponekad je glavni junak u anegdote običan (nepoznat) sagovornik slavnog lica; a ponekad to slavno lice samo prepričava tude doskočice ili tužnosmešne dogodovštine. Sve te varijante nalaze se i u ovoj zbirci od blizu dvesta anegdota: od Njegoša i Dositeja Obradovića preko Stevana Sremca, Radoja Domanovića, A. G. Matića, Branislava Nušića i Tina Ujevića do Gustava Krkleja i Branka Čopića traje i nastavlja se živo i oštromu duhovnu nadmetanje, karnevalne vatre, metu duhovitosti, humoru, žustrih verbalnih obrta, gde se ničije sazmoždovljivo dostojanstvo ne šte di, niti ičija sujetna gladi.

Pri redigovanju materijala trebalo je obratiti pažnju i na neke greške. „Pop Čira i pop Spira“ nije pričeveta, kako stoji u jednoj anegdoti, već (zna se) roman. Pesniku Miloradu Petroviću dodat je nadimak Seljančica, iako su „Seljančice“ naslov njegove zbirkе stihova; ukoliko mu je to zaista bio nadimak, trebalo je na glasiti. Hronološki redosled anegdote nije dosledno sproveden. U ovoj zbirci nalaze se i anegdote o makedonskim i slovenačkim pisacima, — čime je ono „naši“ u naslovu knjige opravdano a književnija potpunija. No anegdote o slovenačkim piscima trebalo je prevesti sa slovenačkog: ne zato se one eventualno ne mogu razumeti, već radi monolitnosti teksta u knjizi. M. I. B.

DŽON LOK I

SAVREMENA LOGIKA

"OGLED O LJUDSKOM RAZUMU" I - II; BEOGRAD,
"KULTURA" 1962; PREVEO
DUŠAN PUHALO

JEDNA ZNAČAJNA
KNJIGA

VELJKO KORAĆ: "MARKS I SAVREMENA SOCIOLOGIJA"; "KULTURA", BEOGRAD 1962.

Izvorna filosofka misao je u vek aktuelna: deluje neprekidno obavezujući da je iznova promisljano; prihvaćena ili ne, ona traje slično umetničkom delu koje u promjenljivoj istoriji duha i ukusa zauzima različite položaje. Izvorna filosofka misao se ne može denuncirati i odbaciti kao zabluda, kao neuspela ideja, kao prevazideno saznanje. Kao prava vrednost, jednom realizovana, filosofka misao se zauvek nalazi u fondu čovečnosti.

Međutim, filosofsko mišljenje ima i naučni karakter kao svojevrsno saznanje koje se, dakle, može relativirati i prevazići u progresu koji nema kraja, u refleksiji koja se uzdiže ka sve višoj ravnji, ka sve kritičnijoj i obohvatinjoj poziciji. Zbog toga se može govoriti i o napretku u istoriji filosofskog mišljenja, zbog toga je moguće da izvesne filosofske ideje, kao jednostrane istinte, zastare i izgube aktuelnost, ili da se u određenoj epohi protrosto zanemare i previde i tek naknadno „otkrije“ njihov pravi značaj.

Tako je jedna od najvažnijih partijskih Lokovog glavnog dela u neobičnoj budžini najpre, i vrlo dugo, bila potisnuta iz polja mlađinske pažnje; zatim je „otkrivena“ i najzad postavljena kao rodonačelna u savremenoj logičko-filosofskoj problematici jezikova. Razmotrićemo ovde baš ta Lokova shvatnja jezika i njegovu novu logiku (semiotiku), po čemu je njegov glavno delo danas izuzetno živo i zanimljivo.

Po Luku, reči su čulni znaci ideja (sensible signs of ideas), a ideje znaci stvari. Pod „idejom“ Luk razume svaki sadržaj stvari (najadekvatnije značenje te reči u ovoj vezi bilo bi predstava). Saznanje se, po Luku, sastoji u opažanju odnosa među idejama, pa ono stoga ne mora biti izraženo rečima; no čim se pojavi društvena potreba za saopštavanjem „privatnih“ saznanja, reči postaju neophodne. Nauka koja proučava prirodu znakova (reči i ideja, u saznanju i u saopštavanju stičenih saznanja) jeste semiotika ili logika.

Po Luku, pravo i neposredno značenje reči jesu ideje koje one označavaju i niko ne može primećeni reči neposredno ni na što drugo sam na ideje. Značenje reči je potpuno proizvoljno, jer između reči i ideja ne postoji prirodna veza. Iako je Luk uvedeo da postoji stalna veza između ideja i reči i shvatio da je nemoguće govoriti o saznanju, a da se prethodno ne ispitava priroda, upotreba i značenje reči, on je ipak verovao da je saznanje, kao opažanje odnosa među idejama, nezavisno od jezika, da su ideje nezavisne od reči. Naša saznanja se ne moraju saopštiti, a veza između reči i ideja je potpuno proizvoljna. Jezik je u stanju da u komunikaciji „transportuje“ ideje od jedne stvari druge, jezik svaku instrument svih drugih nauka. Morris je (u „Temeljima nauke o znanju“, 1938) razlikoval procesu semioze, prvo, nosioca znaka, tј. ono što deluje kao znak; drugi akt posrednog uzimanja u obzir i onoga ko interpretira znak, najzad ono što je posredno uzeto u obzir. Znak stoji u odnosu prema drugim znacima u sintaktičkoj dimenziji, prema onome što je označeno u semantičkoj dimenziji i prema procesu semioze

pukou oruđe mišljenja ili neutralni posrednik; istorijski jezici ne prevode samo neki opštetevažeći rečnik pojmove na svoj posebni izraz, već jezik sadržuje mišljenje, sadrži u sebi preformant pogled na svet. Jezičke navike su uvek i neizbežno navike mišljenja. Jezik se ne može definisati određivanjem samo jedne njegove funkcije, pa čak ni svim funkcijama koje obavlja, jer bi onda još uvek ostalo nejasno samo središte pojave iz koja (središta) izviru te različite funkcije. Jezik se uopšte ne može shvatiti predmetno, kao stvar među drugim stvarima, već samo dijalektički, kao jedinstvo subjektivnog („ideje“) i objektivnog (onog što pripada svetu extrimentom), kao jedinstvo čulnog i duhovnog; kao filosofska aporetika koja proističe iz činjenice da je reč nešto intersubjektivno, da je „ideja“ imanent subjektu i da je stvar (predmet), na koju se ideja odnosi, objektivna (u navedenom smislu reči).

Luk je tačno uvideo da jezik predstavlja medijum koji se razlikuje i od svesti i od bića, ali je tek u modernom mišljenju izvedeno saznanje da jezik ne može „zastupati“ svest i biće substancialno, već samo svojim formalnim karakterom, svojevrsnom artikulacijom. Od te ideje polazi danas, na primer, Suzana Langer, koja u karakteru artikulacije vidi ono što je zajedničko, što povezuje jezike, umetnosti i materijalne simboličke sisteme.

Milan DAMNjanović

i interpretatoru znaka u pragmatičkoj dimenziji.

U savremenom jeziku i časopisu koji se svake godine štampanju na stotine u najvećem broju zemalja najbolje svedočak kavkazac ljudi, bez obzira na različita shvatnja i disparate društvene sredine iz kojih potiču i u kojima delaju, pridaju ovoj mladoj nauci. Međutim, uprkos nisporima mnogih sjajnih umova koji su se intenzivno bavili ili se bave sociologijom, to je nauka koja „u razdoblju koje nije manje od jednog stoljeća“ nije uspela, po rečima savremenog australijanskog filozofa Karla Antonia, da „formuliše bar jedan jedini zakon“, da „definiše svoje metode“, pa čak „ni da odredi predmet svojih studija, samo društvo“. „Zbog toga je ona, uglavnom, još uvek više zamisao ili, možda, projekt savremene naуke o društvu – dodaje Veljko Korać – nego njena stvarnost.“

U nizu pokušaja da se prevlada ra skorak između značaja sociologije u savremenom društvu i njenog stanja kao nauke objavio je, pre izvesnog vremena, Veljko Korać ovu svoju knjigu koja, ne samo po predmetu o kome se u njoj raspravlja već i po načinu na koji mu se prilazi, predstavlja značajan prilog našoj sociološkoj i markističkoj literaturi.

Knjiga je, ako se ne računa uvod, podešljena u tri dela: u prvom se izlaže osnovni problemi zasnavanja nauke o društvu danas i u prošlosti, u drugom Marksova otkriće o čoveku i društvu, a u trećem delu iskustva i perspektive sociologije. Zasnivanje jedne nauke o društvu skopljano je s prevladavanjem posebnih teškoča koje „ukazuju na svojevrsne probleme mogućnosti i granica naučnog ispitivanja čoveka i društva“. Ove teškoče dovele su one autore, koji su se posvetili proučavanju društva, posle bezbrojnih pokušaja njihovog rešavanja kroz istoriju socijalne misli do zaključenja razvoja njegovih shvatnja o društvu, osvrnuvši se, pritom, i na Engelsov udeo u razrađenju „osnovnih uzroka društvenog i političkog zbijanja“, smatrajući njihovo učenje najdoslednijom i najradikalijom kritikom društveno-ekonomskih odnosa koji se razvili na osnovi kapitalističkog načina privredovanja. U trećem deljku on je kritički izložio pokušaji Konta, Spensera, Džona Stuarda Mila, Dirkema i Maksa Webera da iz svojih stvrtava izgrade jednu sistematsku nauku o društvu. No svi su ovi pokušaji ostali bez uspeha i smrtri Dirkemom i Veberom, ova „dva najistaknutija predstavnika građanske sociologije“ početkom XIX veka, završio se period „izgradnje sistema i traženja sociološke metode, a po ceo period kome bitnu karakteristiku daje razvoj empirijskih socioloških istraživanja“. Međutim, ubrzo se pokazalo da „nema i ne može biti uspešnih empirijskih, socioloških istraživanja bez pouzdane teorijske i metodološke orientacije“. A, kad je postalo očigledno da sociologija koja se ne poziva na Konta, Spensera, Mila i druge priznate tvorce prvih socioloških sistema, već upravo na Marks-a postoji i razvija se u razmerama koje buržoaski sociolozi nisu nikako mogli da shvate i priznaju“ po čeo se menjati stav prema Marks-u. Iako se, na osnovu sadašnjeg stanja sociologije, još ne može govoriti o njenom razvitku u budućnosti, sigurno je da će on u prvom redu zavisiti od toga da li će istorijski materializam, kao opšta teorijska i metodološka orientacija, biti shvaćen onako kako ga je Marks postavio, naiće kao radikalnu kritiku postojećih društveno-ekonomskih odnosa, kritiku čiji će radikalizam ogleda u tome što se ne boji svojih rezultata.

Knjiga Veljka Koraća nije značajna samo zbog toga što raščiščava pitanje odnosa Marks-

vog učenja o društvu i stanja sa vremene sociologije, već i zato što se u njoj pokazuje u kom

se pravcu sociologija treba da razvija da bi, u pravom smislu reči, postala nauka o društvu.

Aleksandar MILJKOVIC

U savremenom svetu, naročito u toku poslednjih nekoliko decenija, naglo je porasao interesovanje za sociologiju kao nauku i istraživanja koja ona vrši. Brojne knjige i časopisi koji se svake godine štampanju na stotine u najvećem broju zemalja najbolje svedočak kavkazac ljudi, bez obzira na različita shvatnja i disparate društvene sredine iz kojih potiču i u kojima delaju, pridaju ovoj mladoj nauci. Međutim, uprkos nisporima mnogih sjajnih umova koji se svake godine štampanju na stotine u najvećem broju zemalja najbolje svedočak kavkazac ljudi, bez obzira na različita shvatnja i disparate društvene sredine iz kojih potiču i u kojima delaju, pridaju ovoj mladoj nauci.

Polazeći od činjenice da se savremena sociologija sve više popularizuje u dva pravca, od kojih se jedan ispoljava u stalnom jačanju empirijskih istraživanja a drugi u sve većem interesovanju za Marks-a i Marksov ps

log sociologiju, Veljko Korać je postavio kao krajnji cilj ove knjige „da pokaže savremenost filosofskog i naučnog nasledja koje je Marks ostavio sociologiji i realne mogućnosti da to na

slede bude osnova njenog teorijskog i metodološkog zasnovanja i daljeg razvitka“. Ovom zadatku – koji je veoma delikatan već po tome što su pre njega mnogi istaknuti sociolozi, kašto je, na primer, Zorž Gurvić, pokušavali da ga reše – priskoje Veljko Korać studiozno i dokumentovano.

Knjiga je, ako se ne računa uvod, podešljena u tri dela: u prvom se izlaže osnovni problemi zasnavanja nauke o društvu danas i u prošlosti, u drugom Marksova otkriće o čoveku i društvu, a u trećem delu iskustva i perspektive sociologije. Zasnivanje jedne nauke o društvu skopljano je s prevladavanjem posebnih teškoča koje „ukazuju na svojevrsne probleme mogućnosti i granica naučnog ispitivanja čoveka i društva“. Ove teškoče dovele su one autore, koji su se posvetili proučavanju društva, posle bezbrojnih pokušaja njihovog rešavanja kroz istoriju socijalne misli do zaključenja razvoja Konta, Spensera, Džona Stuarda Mila, Dirkema i Maksa Webera da iz svojih stvrtava izgrade jednu sistematsku nauku o društvu. No svi su ovi pokušaji ostali bez uspeha i smrtri Dirkemom i Veberom, ova „dva najistaknutija predstavnika građanske sociologije“ početkom XIX veka, završio se period „izgradnje sistema i traženja sociološke metode, a po ceo period kome bitnu karakteristiku daje razvoj empirijskih socioloških istraživanja“. Međutim, ubrzo se pokazalo da „nema i ne može biti uspešnih empirijskih, socioloških istraživanja bez pouzdane teorijske i metodološke orientacije“. A, kad je postalo očigledno da sociologija koja se ne poziva na Konta, Spensera, Mila i druge priznate tvorce prvih socioloških sistema, već upravo na Marks-a postoji i razvija se u razmerama koje buržoaski sociolozi nisu nikako mogli da shvate i priznaju“ po čeo se menjati stav prema Marks-u. Iako se, na osnovu sadašnjeg stanja sociologije, još ne može govoriti o njenom razvitku u budućnosti, sigurno je da će on u prvom redu zavisiti od toga da li će istorijski materializam, kao opšta teorijska i metodološka orientacija, biti shvaćen onako kako ga je Marks postavio, naiće kao radikalnu kritiku postojećih društveno-ekonomskih odnosa, kritiku čiji će radikalizam ogleda u tome što se ne boji svojih rezultata.

Knjiga Veljka Koraća nije značajna samo zbog toga što raščiščava pitanje odnosa Marks-

vog učenja o društvu i stanja sa vremene sociologije, već i zato što se u njoj pokazuje u kom

se pravcu sociologija treba da razvija da bi, u pravom smislu reči, postala nauka o društvu.

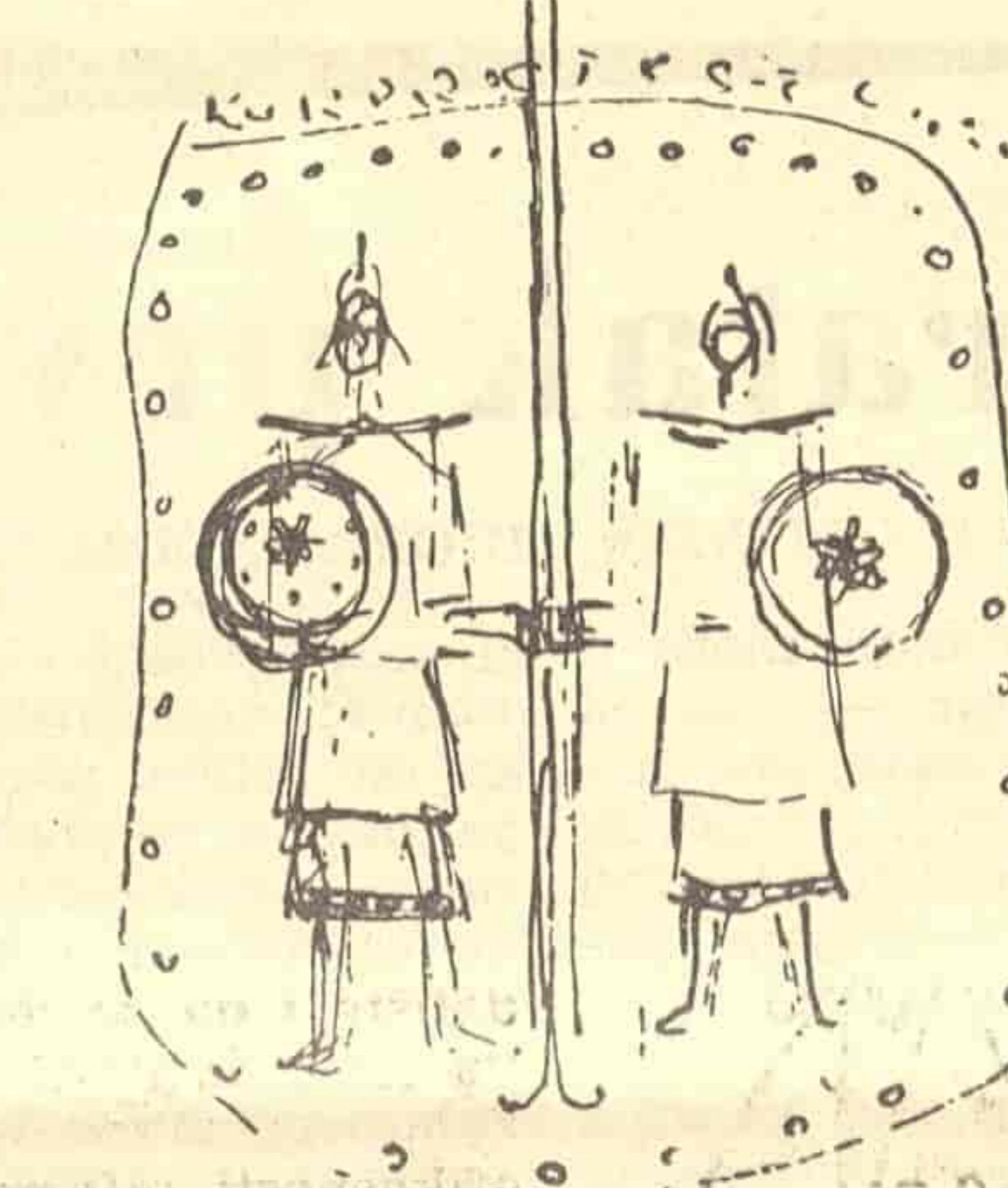
Aleksandar MILJKOVIC

Ratna drama

Na prvi pogled zahvalna i atraktivna matica, jer izgleda kao gotova grada, tema rata sadrži opasnosti koje se mogu uporediti sa poništavanjem usled brzine. Evo o čemu se radi. Ako automobil prevaleže sto kilometara na sat, onda se on, u odnosu na drugi, kreće prilično brzo. Ali ako je taj isti automobil u polozaju za prestigne drugu kola, sporija od njega recimo svega 1 km, onda on u odnosu na njih mili. A u ratu sve ima kolosalnu brzinu: meci, gusenice tenka, radar, ljudska smrt. Brzina ovde zato gubi svaku cenu, a individualna smrt, kao tragedija, ugrožena je prioritom kolektivnog umiranja. Sudbina čoveka mnogostrukta je do osećanja panike: on stoji u dilemi s neprijateljem u koga puca, sa prirodom koja ga surovo izlaže besu stihija, s domovinom koja računa na njegovu hrabrost, sa komandirom kao oblikom nametnute svesti u jedno, uz sve ovo, on stoji u dilemi sa samim sobom. Tako je dramski pisac u potrazi za motivima brzine izložen opasnostima da bude ugušen njihovim iznenađujućim obiljem.

Ovdje se on po stoti put mora podsetiti da drama označava relativitet i da mnogo zvučnog ne donosi veću sreću od ubitacne tišine. Mrtvi pojedinac znači tek nešto ako ga jedan živi sahranjuje. U drami se tek zvuk i tišina, bezdahn i svjetlost, život i smrt, stapanju u znak živog bića. Kolikogod u miru ulagao napor da otkrije oko sebe motive visoke temperature, toliko je, ulazići u temu rata, dramski pisac primoran da usredstvuje svoje uno na elemente predaha, tišine, nulte brzine.

Seksipirovi komadi, u kojima je rat čest i omiljen detalj, ovo dobro objašnjavaju. Njegova srova bleštavost koja zasenjuje oči nikad nije eksploatisana, kao išklučivo dramsko sredstvo. Najsugestivnija, najdramatičnija mesta

LIKOVNE PRILJOGE I VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO MIHAJLO PAUNOVIC

u Juliju Cezaru“, „Herniju V“ ili „Ričardu III“ jesu oseke sukoba: noći nalivene napetom, ubitacnom tišinom. Ričardova halucinacija zateže naše nerve jače nego li njegova smrt: u njoj se ona samo nagoveštava, što znači da postoji mogućnost da se i ne desi. Plaši nas samo ono čemu još možemo izbegići. Smrt stiče fizičkomu samu ako se žrtva još nadavlja nad životom. Pogoda njene egzistencije jeste jedan stereotip: ona klasa njoj suprotne princip. Jer smrť izabranika prestaje i ona sama da biva – nije li to razlog što se ona tako često i tako rado voli da igra sa svojom žrtvom? U ovim anomalijama pisac treba da sluti pravu, istinsku dramu.

Naporni koji će on uložiti, pruhvatajući njihov izazov, sličan je onome koji je potreban jednom vojskovodu kada ulazi u bitku. U ovom igri on mora biti veliki kombinator. On mora raspolažati sposobnošću hladnokrvnog i egzaktog procenjivanja situacije. On mora elemente, koji se nameću s drskom bezobzirnošću, jakim emocijama, da potiči jednoj matematički disciplinovanom moći rasudjivanja koja ume da predviđa. On mora da ih povezuje s velikom tačnošću i da s pretnju ume da fiksira trenutke njihove srećne interferencije: on mora znati da rat za njega nema nikakvu vrednost. Tek rat i tišina, združeni zajedno, rađaju veliku delo.

Melvi ALBAHARI

čeviću kao sakupljač narodnog blaga.

U štampu će, verovatno iduće godine, ući i zbornik o Kranjčeviću. Kapetanić je za ovu svesku sastavio kompletan bibliografiju piščeve saradnje u „Nadi“, koja nam se ovaj eminentni hrvatski pisac prvi put prikazuje i kao neobično budan i savestan kritičar. Zahvaljujući istraživačkim naporima asistenta Instituta Davora Kapetanića, koji je uspeo da odgovorne autorstvo više od hiljadu nepotpisanih (ili zvezdnicama označenih) teksta koja je ovom suprugu napisala Ela Kranjčević, i članak o Kranj-

čeviću kao sakupljač narodnog blaga.

U štampu će, verovatno iduće godine, ući i zbornik o Kranjčeviću. Kapetanić je za ovu svesku sastavio kompletan bibliografiju piščeve saradnje u „Nadi“, koja nam se ovaj eminentni hrvatski pisac prvi put prikazuje i kao neobično budan i savestan kritičar. Zahvaljujući istraživačkim naporima asistenta Instituta Davora Kapetanića, koji je uspeo da odgovorne autorstvo više od hiljadu nepotpisanih (ili zvezdnicama označenih) teksta koja je ovom suprugu napisala Ela Kranjčević, i članak o Kranj-

čeviću kao sakupljač narodnog blaga.

U štampu će, verovatno iduće godine, ući i zbornik o Kranjčeviću. Kapetanić je za ovu svesku sastavio kompletan bibliografiju piščeve saradnje u „Nadi“, koja nam se ovaj eminentni hrvatski pisac prvi put prikazuje i kao neobično budan i savestan kritičar. Zahvaljujući istraživačkim naporima asistenta Instituta Davora Kapetanića, koji je uspeo da odgovorne autorstvo više od hiljadu nepotpisanih (ili zvezdnicama označenih) teksta koja je ovom suprug

OD AVANGARDE DO AKADEMIZOVANE DOKTRINE

Nastavak sa 1. strane

cepcijama. Kako je poznato, slična procedura pratila je i poljsku književnu situaciju u periodu neposredne destalinizacije 1956. godine, no ova minijatura poplava manirizma, umesto prave širine vokacije, uskoro je izazvala razočaranje i sleganje ramećima čak i njenog pokrovitelja i apologeta, tadašnjeg predsednika Saveza pisaca, pesnika Antoni Šlonimskog. Zahvaljujući sticaju raznih okolnosti, poetika jugoslovenskog modernizma je stekla sile osnove i brojne privrženike; no ona ipak nije mogla da izbegne sudbinu svih onih strujanja koja odsustvo prave koncepcije zamagljuje težnjom za akademičnošću, za posedovanjem prava na jedinstveni kriterijum ocena pojava i stvari u domenu književnosti.

U čemu se izražava ova akademičnost? Zasnvana na pogonodnom tlu koje je odbacio oskudnost jednog kaštigovanog realističkog pro-seda, modernistička poetika je dopustila sebi široke slobode — od nekritičkog uvoza najraznovrsnije umetničke atmosfere do postepenog uvođenja kontrole nad skoro svim književnim publikacijama, tribinama, institucijama iz kojih se širila i mogla širiti savremena reč o umetnosti. Na akademski način obznanjivalo se tumačenje savremenog, avangardnog, angažovanog, jednom reči — jedinstvenog postupka umetnosti socijalizma; kako nas uverava nedavna

nadahnuto — melanholična replika Zorana Mišića, ovaj proces je, izgleda, pratila samouverenost da se pojmovi kulture prezentiraju masi nejednakih, sledstveno, kulturno podređenih. Akademičnost jednog mišljenja ili pojave upravo prepostavlja takav odnos prema onima kojima se nova reč servira; tako se postižu i rezultati, i uspeh doktrine, i njena prolazna nadmoćnost. Blago proverene kulture postaje sumnjičivo, u svakom slučaju blago koje se može mimoći; kada se prednosti ukazanih izvora umnože sumom pojedinačnih posmatranja i tumačenja, doktrina-dogma stupa na scenu horom samo na izgled samosvojnih shvatanja i tumačenja, koja podržavaju jedna druge baš zato što bi bez te organizovane podrške otkrila svoje neistorično, krajnje subjektivističko, anarhističko i pseudokulturno lice. Razvoju modernističke poetike ka akademizovanoj doktrini znatno je doprineo i pesnički kult jedne vrste poezije i, još više, jednog pesnika.

Obožavaoci i poklonici uopšte izgraduju duh šarlataanstva i primitivizma; u trenucima nadmenog hoda doktrine, taj duh je obojen znamenjem pruženog uticanja na poimanje umetnosti, čiji je ishod konformističko stabilizovanje mišljenja u jednoj shemi subjektivno nezadovoljavajući, ali „objektivno“ veoma prosperitetnoj. Obožavaoci suvremene postnadrealističke poetike nalaze se u dvostrukoj zabludi: kao obožavaoci uopšte, uspostavljajući atmosferu neponerenja u plodove samostalnog posmatranja umetničkih pojava u svetu, i kao obožavaoci—posednici prava na zvaničnu ocenu, utvrđujući u oblasti književnosti — neknjiževni postupak: diskvalifikovanje, prečutkivanje, zapostavljanje svega što dolazi s druge obale, svega što se protivi jednom shvatanju umetnosti.

Moguća uporedjivanja značaja profesionalnih grana u današnjem svetu govore o nepovoljnem položaju u kojem se našla umetnost; između ostalog, degradacija značaja umetnosti u svesti širokih društvenih slojeva objašnjava se opštim rascepom umetničkog idealna na prolazne ciljeve pravaca i pokreta, sa jednakom glasnošću svakog od njih u isticanju prava na nepogrešivost sopstvene platforme. Doktrinerstvo jednog pravca samo pogoršava situaciju koja proizlazi iz ovog stanja; ono čini nemogućim

jedno obično osećanje, svojstveno mnogim istodržnim profesijama — osećanje solidarnosti. Umesto njega, prisutno je drugo osećanje — netrpeljivosti i isključivosti, koje nas lišava plodova mnogih traganja i poštovanja uzajamnih dostignuća; umesto njega, vlasti svest o tome da je poslenik književnosti nepoštedno prepušten sebi, svomu neslaganju sa mišljenjem i konsekvenscama doktrine, ali i svojoj nemogućnosti da ovo neslaganje učini pokretačkom snagom jednog novog i pravog podstrelka. Plodnost naučne misli ne bi bila moguća da se jedno otkriće i zapažanje ne prenosi radi podsticanja narednih, do izgradnje jednog sistema, do postizanja jednog rezultata; umetnost takođe oseća potrebu za prožimanjem i nadogradnjom traganja, i ne samo to — ona je onemogućena kao izuzetna ljudska, de-latnost ako ovo šansu nema.

U nepisanim zakonitima književnog života nema paragrafa za krivice i krivična dela; ali postoje odlučnost drukčije ocene, koju diktira osećanje istoričnosti i koja iziskuje više samokritičnosti, više predanog, pravog teorijskog rada. Tada obim književnosti neće sačinjavati proizvoljnu zbirku modnih imena, već jedna geološka slojivost umetničkih delova, umetničkih istina, umetničkih vizija. I neće se polaziti od jednog merila sugerisanog predubedenjem onog pod čijom se zastavom nalazimo, nego od predstave da integralnost duhovnih napora savremenog sveta podrazumeva i jedan integralni zahvat književnosti u realnost zbijavanja, misli, osećanja. Umesto razmatranja i meditiranja povedom i oko dela, nametnuće se potreba da jedno umetničko delo bude središte ispitivanja, jer je ono na neki način posrednik u odnosu stvaraoca i realnosti; bez sumnje, ovi poslovni će biti „zemaljski“ i manje blagoglagoljivi od prethodnih, ali će se njihovim obavljanjem ocenjivač jednog dela umetnosti staviti na svoje prave pozicije.

Pretpostavljamo da jedan istinski umetnik u suštini uvek ostaje po strani hvala i pokuda koje mu upućuje trenutak, dakle na njemu će biti da se ponesa sa zbirom poraza do kojih je u svom jedinstvenom radu došao, ali i da aktivizuje svoja pojedinačna viđenja i doživljaje, u kojima se mogu naslutiti buduće male pobeđe.

On će se nesumnjivo usmeravati ka realnosti, i shvataće da su i porazi i pobede deo jedne stidbine, čija je lepota u tome što je niko ne može izmeniti osim njega samoga. Ovo se može poručiti jednom mladom prozatu, između ostalog, čija je lepa knjiga postala sinonim jednog večitog nesporazuma; u ovom pozornom času htio bih da mu kažem kako ne treba da žali što mu jedan žiri nije dodelio zaslужenu nagradu; ponkad, kada je sve u redu s jednom knjigom, nešto nije u redu sa žirijima i kritikom; ostaje da poželim da se ovakvi slučajevi izobilno umnožavaju na ovaj način, jedini srećan način za književnost. Možda je to znamenje; ali ako ikada nastane vakuum u ljudskoj delatnosti, valja verovati da je istinski umetnik kada da i u takvoj situaciji podaruje ljudima vredna dela. Najposle, u svim književnim poplavama dosad koračala su mnoštva autora; vreme je pokazalo da je tvorac viteza od La Manče u mnogo čemu bio u pravu, podsmejući se upornim producentima riterskih romana, kao što su potom Jangove „Noći“ ostale jedine i neupredive, kao što je Zola ostao nedmašan bez svojih obožavalaca i podražavalaca i bez svoje teorije eksperimentalnog romana.

Tako, gatka o „sto cvetova“ ostaje sjajna stvar, ali ona ne znači ništa, ako je jednom arbitri datu da prosuduje oponost njihovih mirisa. Modernistička poetika, na žalost, nije iskoristila šansu koju joj je vreme pružalo; teorijski ohola i vozenesa nad „masama“ umetničkih poslenika, ona je proklamovala ditirambe ličnosti i imenima, umesto da sledi večiti smer afirmacije ljudskog u životu. Slutnje nove feze je dokaz da se stara ruha ne mogu zameniti; između aduta na tekuću politiku i apologetstva strogo iracionalnog u suštini nema bitne razlike, jer je umetnička realnost po strani obaju. Kako vidimo, jedina suština umetnosti i dalje ostaje tamo gde je nalaze pravi umetnici — u oblasti pesničkog, gde se jednostavno osećanje tuge zbog večitosti kretanja ka istini i savršenstvu predstavlja kao jedini dar što se može ponuditi Čoveku našim i svagađašnjim dana, bespovornom posedeniku i procenitelju svega stvorenenog na zemlji.

Milivoje JOVANOVIC

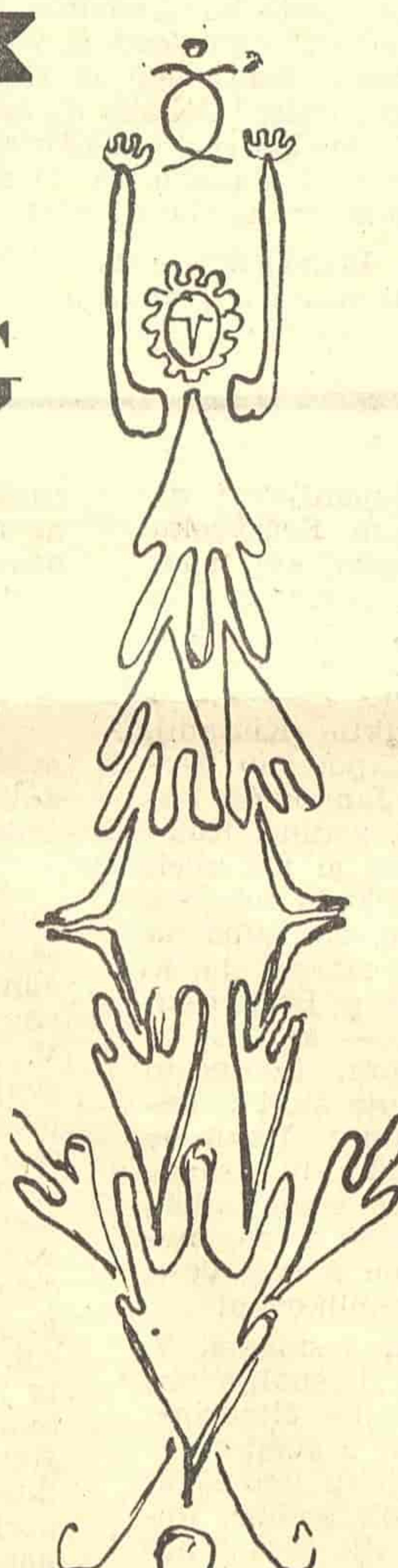
medu decenije koju je napustio i one kojoj se približava? Odgovorio bih potvrđeno.

Neko bi, možda, mogao primiti da pridađemo preveliki značaj uništavajućem potencijalu civilizacije, čija je istraživačka radozanosť toliko okremljena ratno-tehničkom primeni naučnih pronalazaka. No, i najbezbržniji ljudi — po izgledu, ponašajući postupcima i deklaracijama — ozračeni su saznanjem da neki daleki „veliki meštari svijet hula“ može naprečać prekinuti nje gove razonodne navike i običaje. Savremeni vidovi frayerstva i huliganstva, sve ljudske izopačenosti, svi varijeteti otudenosti, prigušenog gneva, prividno „formalističkih“ optica i groznica u današnjim tokovima umetnosti — imaju koren u ljudskoj svesti o neobezbedenoj i nesigurnoj budućnosti sveta.

Najzad još jedan argument u odbranu postavljaju teze: nehumana primena otkrića savremenе atomistike, velika i zla novost našeg doba, nije prva prekretnica u istoriji razvitka ljudske svesti, ali je prva među sadržajno negativnim koja je pažnju stvorila miliona ljudi, pritisnuvši ih kao mora. Posle duga ere panteističkih religija, mitoloških predstava, Ptolemejeve geocentrične astronomije, koja je održala četvrtina veka, Kopernikovo uvođenje heliocentrizma (sa Kepljerovim i Galilejevim dopunama i proverama teorije koja je čoveka izbacila iz centra sveta i vasiona), prodrlo je samo u gornje slojeve obrazovanih društvenih grupa. Čovekovo nužno povlačenje sa pozicije uobražene veličine, nastavljeno otkrićima Darvinove transformističke doktrine, dotuklo je ostake antropocentričke nadmene vizije sveta, no konačno, radilo se tu o biološkom tumaćenju pradavne prošlosti ljudskoga roda — u veku velikog progresa raučne misli majmunovog bližkog rođaka. Fruždizam je ukazao na nesavršenstva i mnoge mogućne kvarove u mehanizmu slavne ljudske svesti, no psino analiza je, u krajnjoj instanci, jedna lečnička, dakle čovekovom zdravlju (i ozdravljenju) korisna radna metoda. Samo je gusti oblik atomske pečurke — blid u kojem se živa tkiva ijušta se kostura.

Milioni ljudi danas žive, rade, zabavljaju se, potiskujući viziju senke tog oblaka. No on je objektivna stvarnost ovog doba, i sve naše čudi, naš novi umetnički ukus, naš osobeni smisao za crni humor — za apsurdni vic stripa o pacijentu bez glave — znamenja su jedne duhovne klime, jedne specifične nove osećajnosti, rodene u senci tog oblaka.

Pavle STEFANOVIĆ

mesta koja volimo

Vrdnik, sred Fruške Gore

Trebalo je da potražimo kuću u kojoj je pre to godina živila. Pa ipak, nismo to učinili. Plašili smo se da kuća ne postoji. Bojali smo se da nema nikakvog spomena o njoj i o svemu onome što je pesnikinju okružavalo u gnezdu vrdničkih kuća. No, zar ne bismo mogli, u elementima prirode, naći ponekad spomen na one koji borave dugi u našem sećanju? Brda, staze, drveće, proplanci, celo jedno mesto, i mnogo šta drugo — pojedinačno i u zbiru — mogu biti i povod i znak za ono što je spoljni vid spominjanja. Najzad — može li se reći — spomenik su jedino naša trajna sećanja, naša ljubava za one kojih nema, i za ono što je postojalo...

Zimsko jutro, pre sedam dana, obećavalo je svetlo predeverje. Ali, samo podne je već imalo zvuk tmurnog. A vreme za suton bilo je potpun mrak. Oblacni nevremena su mogli biti naslućeni, a došli su, činilo se, neočekivano. Evo slučajnog podudaranja naših stvarnih doživljajeva u Fruškoj gori pre nekoliko dana sa tokom života jedne pesnikinje čije se ime javlja uvek kad pomenemo Vrdnik. Da, ime „Vrdničke vile“, „čerke brezova“ — Milice Stojadinović-Srpkinje. Zaista, svetili početak njenog života, i poetskog rada, bio je nalik obećanju lepog i skoro sjajnog toka života. Ali, podne tog života polako su zamračili oblacni propadanja. Mirni suton, užet ovde kao večita figura za starost, naglo je zamjenjen mrakom. Ostao je — kao povod za sećanje — Vrdnik, njene pesme, njen FRUŠKOGRSKI DNEVNIK.

U centru zamišljenog trougla, koji bi činile linije povučene sa vrhova brda, smestio se Vrdnik; donekle kao gnezdo, više kao mala siva zvezda od kuća. Kao i Karlovići, s one strane fruškogorskih padina, ta zvezda je pola bela, pola tamna — zidovi i krovovi — s ponekim zrakom crvenog i ljubičastog. Jutro je, verovatno, pravo osvetljenje za ovu sliku. Veče je, sa tečnim zlatom zašla, možda tajanstveniji majstor svetlosnih efekata za nju, ali, kako god bilo, pesnikinja ovog kraja, čijim stazama evo koračamo, suviše je uzimala za sebe sve lepote zavidiča, za svoje preosetljivo srce, da bi drugima mogla dati dovoljno. Najpre slavljenja... Skerlić kaže: „Kada je dolazila u Beograd, beogradski književnici su jo dočekali kako se nijedan srpski pisac dotle nije dočekao...“ Nekad, eto, slavljenja, ona je na kraju morala da primi i da ponese teret osude. Doduše, breme jedne literarne osude koja je, više nego očigledno, bila izrečena s bolom što mora da bude toliko ostra

Sred Vrdnika, sa onog trouglastog prostora na kome danas stoji jedan od mnogih spomenika ovog kraja, uzimali smo očima deo po deo onog što se, kao najlepše, smestilo na stranice Miličinog FRUŠKOGORSKOG DNEVNIKA. Onog što je, kao mnogolikn zvuk i odjek njenih preživljavanja, nastalo u samoci njenih bregova, kako je ovde jednom zapisala. Uzimali smo očima sve što se moglo ponuditi da sada u jednom svom januarskom danu: i mutnu starost ornulih zidova stoljetnog vrdničkog grada, upravo jedne zidine toliko nalik na ostatak Todorove kule iznad Stalača; uzimali smo, skoro žudno, padine bregova, strelovito i stepenasto radanje tamnih ploča krovova, naizmenične linije vinograda, nejasne niti staza koje se gube naviše — i tražili, užalud nešto što bi nam izmamilo uzvik — eno, to je ono!

Pa ipak, okrenuti ka železničkoj pruzi koja stiže iz Rume, prenosili smo se u davne dane kada je pesnik SMRTI SMAIL-AGE ČENGIJIĆA dolazio ovde, da vidi Karadžićevu „čeku“ iz Fruške gore; kada su onog sporo išla pisma sa adresama Ljubomira Nenadovića, Dorda Rajkovića, Ludviga Frankla, Božane Njemicove, Mine Karadžić i Johana Sajdla; tonuli smo u doba kada su retki poštari donosili listove i časopise s njenom slikom, jednom reći — kada se toliko govorilo o pesnikinji iz Fruške gore...

„Oni koji su je znali i opisivali govore o njoj retkoj lepoti. Šapčanin i Rajković imaju jednu istu reč za nju: neobična lepota“. A Ludvig Frankl kaže: „Bila je uočljiva, srednje visine, sa izrazitim jasnim oblicima, sa bledim kao u Bogorodice licem... s celom natkriljenim mrkom kosom. Velike crne oči gledala su mirnoćom koja kao da ne beše od ovog sveta, a samo melanholičan joj izraz bi kifikat ublažen osmehem lepih usta“.

Odlazimo iz njenog Vrdnika i pitamo se: što je to bilo s darom prve srpske pesnikinje, za kojom su naša sećanja tragala ovog januarskog jutra? Zašto su iz tako toplog i ustreptalog srca tekli tako hladne i neveštice reči stihova?

Da nije bila isuviše pesnik? U jednom posebnom smislu? Ko zna. Ništa na ovom svetu nije izvesno. Izvesno je možda samo to da svetlost umire tamo gde počinju daljine...

Danilo NIKOLIĆ

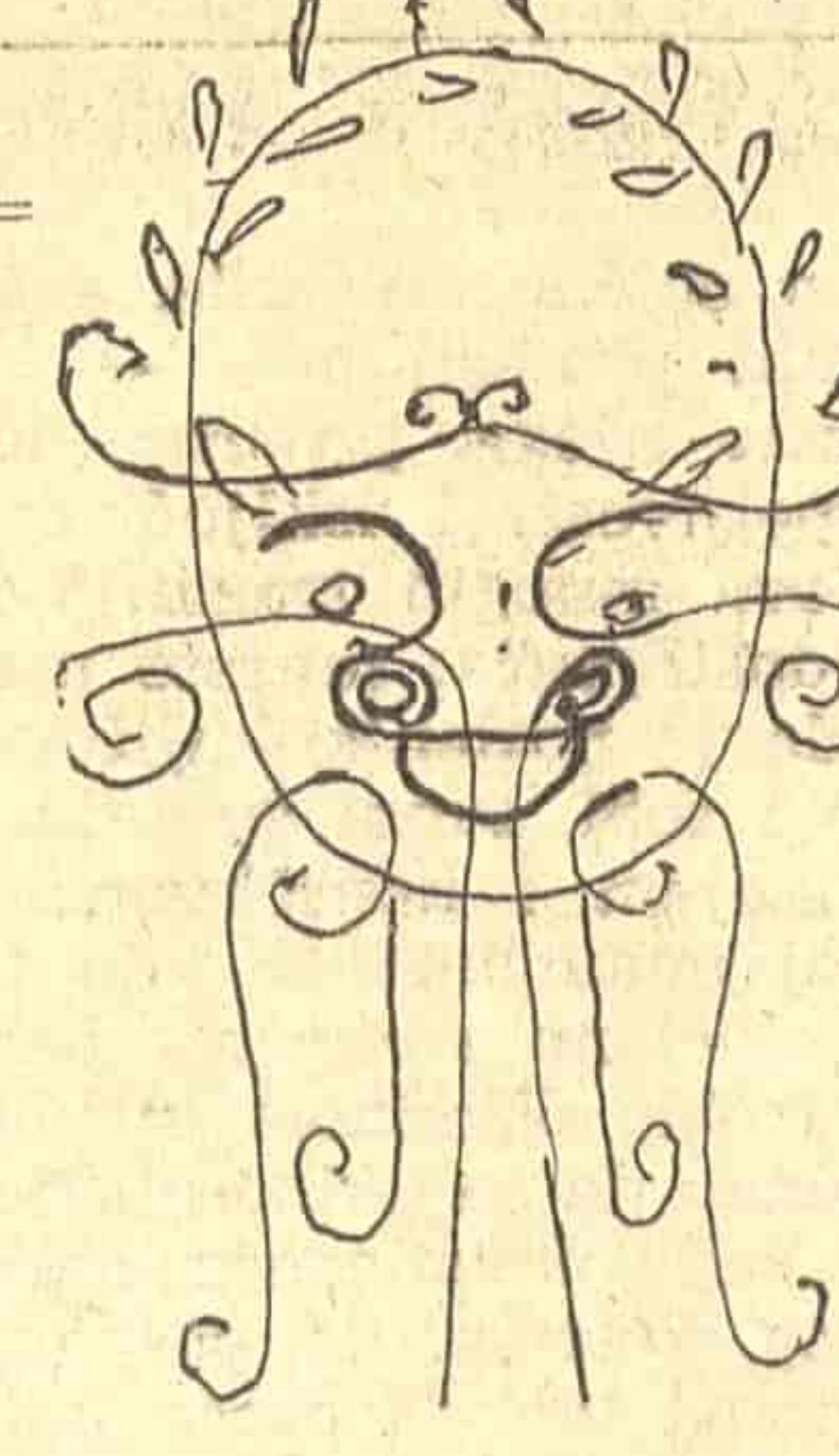
VINJETA VERE MARKOVIĆ

NA TEMU:

LEKSIKON

JUGOSLOVENSKIH PISACA

dr Vojislav
ILIĆ ILIJAŠEVIĆ

"Biografsko-bibliografski leksi-kon jugoslovenskih pisaca", ob-znjanjen kao neophodan deo knji-žnosti, nauke i prosvete, i po-uzdano određen da bude instrumen-t njihovog daljeg razvoja, već stiće značajno mesto i ne malu ulogu. Težište pritom, samo, pada na pleteristiku, na njeni fenome-ne i nosioce. I već u uskom okviru Ogledne sveske Leksikona našli su mesta pisci raznih književnih epoha i nacionalno-jezičke pri-padnosti, specifičnih stilova i for-mata, stvaraoći značajno predati-literaturi i poslenici koji su se periferno naseljavali u nju. I u-pravo ovi drugi (npr. Mita Ce-nić) za Oglednu svesku su po-trebi zbog boljeg uvida u način postavljanja njihovih profila kao posebnih.

Ocene ovoga dela i komentari u vezi s njim biće korisni, ob-jektivni ako uzimaju u obzir sve koncepcije i sve ciljeve koji su u njemu jasno određeni. Matičin Leksikon je čisto biografsko-bi-bliografskog tipa, bez ikavki, analiza dela i ikavki, sudova, što je izloženo sa naglašavanjem u uvodnoj reči Redakcije i što je pouzdano ilustrovano objavljenim obrascima. Pa ipak prva recenzija, iz pera Borivoja Marinkovića (Književne novine, br. 171, 1962) nije to uočila. Po njoj, Leksikon ima zadatku „raščišavanja osnovnih a nerešenih, u mnogo čemu i pogrešno postavljenih pitanja iz široke oblasti naše književne misli“. Ovakvo, u osnovi pogrešno, razumevanje suštine knjige koja se prikazuje

Propagandne zadatke ne može nositi, u tom smislu, Ogledna sve-ska, već sam Leksikon kao ta-kav.

Pomoć ovoj ediciji treba pružiti konstruktivnim i smišljenim predlozima. Više od toga — konkretnim analizama. Po tome komentari „Savremena literatura...“ imaju dobar okvir i dobro zamisla za postupak. Uz nekoliko opštih pogleda, uzeta je u razmatranje jedna biografsko-bibliografska jedinica — Jovan Avakumović. Ostavljeno je drugima da ocene u takvom, posebnom, vidu ostale članke. Pitanje je, međutim, kako se gledaju i mere elementi i kada se vrše takvi pregledi. Neke stvari treba obja-

snijeg opštег značaja, i inače uvek manje poznati, ostaće, dakle, jednom sačuvani, tu pokazani, s tim što im skupljenim materijalom neće biti obezbedena veća slava. Čak i ovo: podaci, literatura o eminentnijim autorima uvek su poznati iz bliskih izvora. Razume se, na primedbama o „izneveravanju propagandnog karaktera time što da savremenih književnika nisu uneti najpozvaniji“, čime bi sama publikacija dobila u vrednosti, neće biti, mislim, sasvim opravdana. Profil članaka o eminentnim sa-vremenim piscima ne pravi te-škoće, konsultovanja u vezi s tim skoro nisu nužna. Ogledna sveska je praktičan, privremen, „radni“ pokazatelj, to je delimičan materijal dat ne široj javnosti, već obradivacima i stručnjacima radi izmene misli, pri-kupljanja korisnih sugestija.

svedu, pak, članak o Avakumoviću je dovoljno detaljan, sa preciznim označama. Razume se, i ograničeni okvir Leksikona dozvolice da se spomenu pojedino-sti na koje ukazuje B. Marin-ković, a prema dobrom materi-jalu R. Kovijanića u Zborniku za književnost i jezik (MS, III), o trogođišnjem školovanju tog pesnika u Bratislavu (1765–1767), o njegovom učestvovanju u izradi „plana blagostojanja“, možda i činjenica, koju imamo od G. Vit-kovića, da je Avakumović dobio od cara Leopolda I titulu plemišća. Više od toga: označavanje imena oca pesnika, podatak koji se u recenziji ne spominje, ali koji nam je, blagodareći Ko-vijanićevom otkriću, takođe da-nas poznat.

Meditum, članci u Leksikonu nisu studije, nisu monografije. Oni su ograničenog okvira. Pre-daju pitne podatke, u strožem iz-boru. Stoga, ne uzmimo se u obzir ova činjenica kada se za pri-mer „površno shvaćene dužno-sti“ saradnika ove edicije poni-je odsustvo pojedinstvo, kao što je Avakumovićovo prevodenje pisma Leopolda I sl. Sklon svojim zaključcima, Marinković pi-se: „Iliću je takođe ostao nepo-znat podatak da je Avakumoviću 1774. bilo ponuđeno nastavnika mesto... na „Opštenarodnoj ško-li“ u Novom Sadu...“. Iliću je taj podatak (koji je izneo 1928. i dr. D. Kirilović) bio poznat, čak ga je i sam uneo u svoj članak (ru-kopis je u redakciji Leksikona), ali ga je naknadno izostavio kao nevažnu pojedinost. Avakumoviću je bilo ponuđeno nastavnika mesto, ali on nastavnik nikad ni-je bio; predviđan je on i za koju drugu službu, ali je nije vršio. Da li Leksikon može da se zad-ržava, dakle, i na onome što nije faktična aktivnost pisca? Kao propuštena činjenica navodi se potom i da je Avakumović „još za vreme školovanja potpao pod snazan uticaj racionalističke filozofije prosvaćenosti“. Šta je, samo, u tome sasvim određeno? Profesor budućeg autora „Paša-lije...“, rektor Liceja Bencur, bio je u idejama te filozofije jenskog i getingenskog smera, a dr. Kostić je tumačio da bi iz te du-hovne atmosfere mogla potici satirična nota i racionalističko-prosvetiteljska žica u stihovima

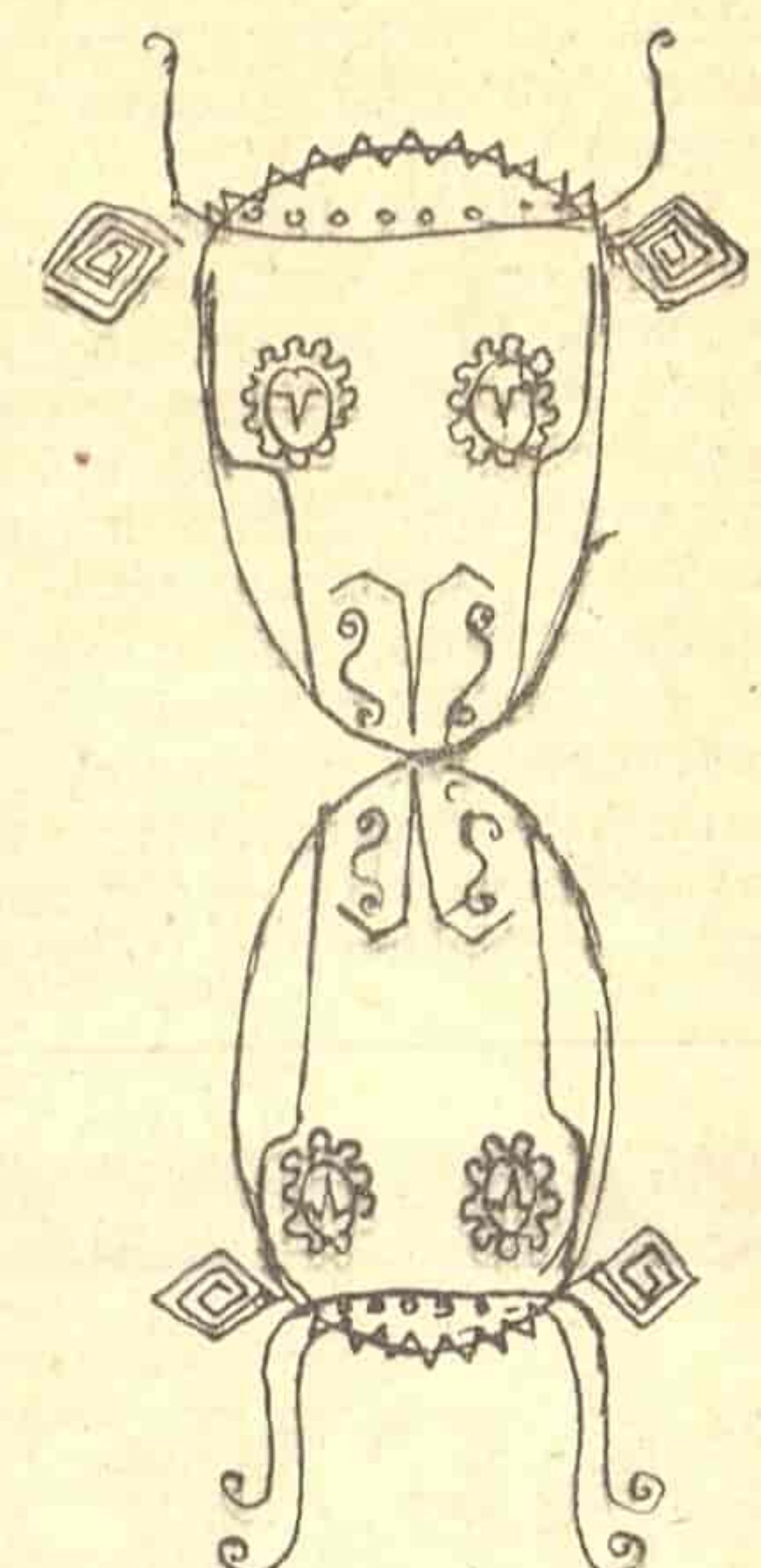
Avakumovića. Ali to je posredno opisivanje. Takvi moralizatori, didaktični elementi, česti u gra-danskom pesništvu imaju i svoje druge i svoje posebne izvore. Ja-lično ne bilo smeo da govorim u Leksikonu — na osnovu idejne orijentacije prof. Bencura i na osnovu sadržaja Avakumovićevih stilova — o padanju pesnika „pod snazan uticaj“ racionalističke doktrine.

Način objašnjavanja, dokazi-vanja B. Marinkovića nije uvek korektan. Recenzent, osvetljava-jući biografski deo članka o Avakumoviću, nije našao ni jednu ne-činjenost, ali, prelazeći na drugi deo jedinice, na pregled Avakumovićevih pesama, pisaće: „ali ni taj prikaz nije u svemu tačan“. Za-tim, potrebito je podvući koja su to fakta u vezi s tim „ni u drugom delu članka. Moj pregled, u puno, obazrivo konsultovanje naj-sigurnijih postojećih izvora i a-naлизира materijala, pokazuje, kao pouzdano Avakumovićeve pesme DU-mitropoliju V. Jovanoviću Vidaku, iz 1775 i Pesn., u prepisu iz 1788. Iza toga je doslovni zaključak: „Još dve-tri pesme nesigurno se mogu pripisati Avakumoviću; tako je Ženidba po modi u Vučkovoj zbirici Narodna srbska pjesmarica, 1815, samo na osnovu stilskih o-sobenosti dovođena u vezu sa ra-dom Avakumovića“. Netačna in-terpretacija mog jasno formulisanoj stvari okrenula se već sama protiv napada autora napisala, protiv njegovog objašnjavanja: „Pre-postavku V. Stajića (koju je pri-hvatilo Ilić u svome napisu o o-vom našem pesniku), da bi se zbog izvesnih idejnih sličnosti Avaku-moviću mogla pripisati u drugoj knjizi Pesmarice V. Karadića iz 1815. god., anonimno, štampana pesma Ženidba po modi, oboro je još 1928. A. Gavrilović svojim otkrivenim kojim se nepobitno do-kazuje da je tvorac ovih stihova bio zaboravljen Jovan Berić“. Smisao i reč moga objašnjavanja da „samo na osnovu stilskih o-sobenosti dovođena u vezu (tj. od nekih ispitivača) sa radom Avaku-movića“ dakako da odvaja mo-je mišljenje od zaključaka na toj osnovi, dakako da se ne protivi otkrivu A. Gavrilovića.

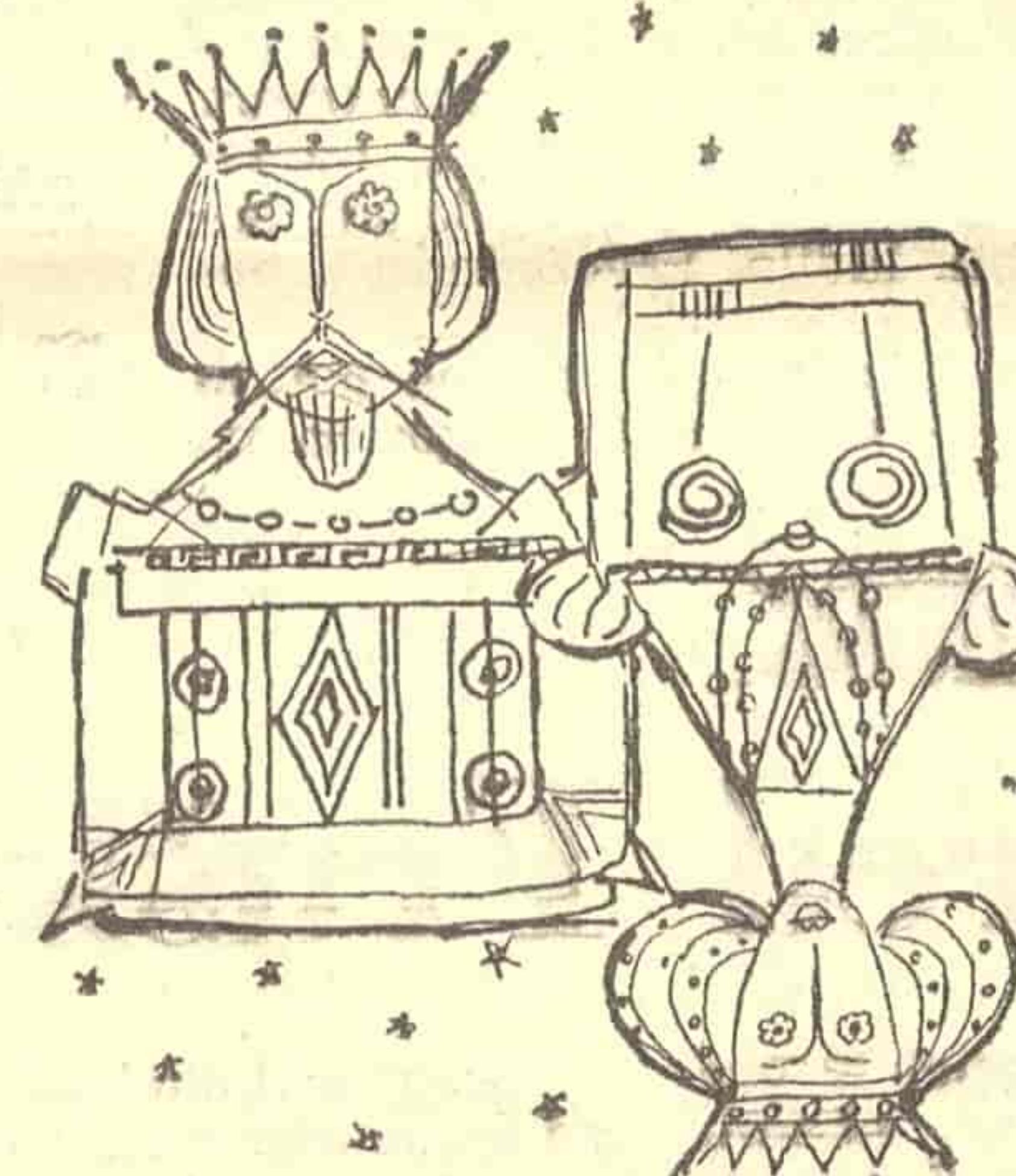
Principska je stvar i treba ima-ti stav i u vezi sa postavljanjem:

„Domišljana S. Matića i M. Le-skovca, kojima se Avakumoviću s naglašenom uzdržljivošću pripisuju nekolike druge pesme iz Os-tojić-Corovićeve zbirke kao da su, uprkos Ilićevom prečutkivanju, na putu da se prihvate...“ U Leksikonu, ili enciklopediji, ja mogu pokazati i potpisati, ono što je po-zuđan, opšte utvrđen fakat. Hipotetičnim sudovima mesta će biti u raspravama i diskusijama van stubaca edicije ove vrste. U tom smislu, ali u tom, Marinkovićevu pokretanje, osvežavanje misli o nepotvrđenim tekstovima Avaku-movića je korisno i prigodno. Autor napisa i sam na kraju za-ključuje (i, smatram pravilno): „treba ipak biti obazriv — reč je, naime, samo o izvesnom, još u malo čemu proverenom i ispitnom zapažanju“. U celini Marinkovićev stava, dakle, počinje nešto da postaje kritika i — raz-vijajući se samo sobom — pretvara se u svoje protivurečnost. Treba biti obazriv. Zaista.

Ova razmatranja i Marinkovićeva razmatranja trebalo bi da služe kontrolisanju sadržine i sklopa Leksikona u više pravaca i nalaženju što boljih orijenta-cija.

Za
Borivoje
MARINKOVIĆ
punu kompetentnost
u znanju
i zaključima

mentar ne otvara ni jednu materijalnu grešku u objavljenom tekstu o Avakumoviću. Međutim, autoru recenzije ipak nije smetalo da go-vori i o „nekritičnoj akribiji“, doduše, „nekih saradnika“ i o „površno shvaćenoj dužnosti“ potpisnika članka o Avaku-moviću. Sve ono što je oko-toga — tituliranje, dramatizova-nje, subjektivni stav — već za samu stvar nije od važnosti. Pri-

vek sreski sudija Torontalske županije“ i da je kao plemički sudija u Velikom Bečkereku bio „i u novembru 1798.“ Po Stajiću, koji nam danas može poslužiti kao jedini izvor, za Avakumovića znamo da je dobio zvanje sreskog sudije u Torontalskoj županiji (u Bečkereku) tek negde oko 23. VI 1798. godine, kad mu je prestatu funkcija sudije u Dištriku (Kikindi), i tek onda je, na novoj dužnosti, podigao par-nicu protiv Kikindanina Manjola Jankovića, koja se pretezala sve do 7. XI 1798. godine. Kako se, naime, za nekog može reći da je još uvek na nekoj dužnosti te i te godine kada iste te godine, tek sredinom te godine, on stupa na tu dužnost; nije tačno, s druge strane, da je Avakumović kao plemički sudija u Bečkereku radio do novembra 1798. godine — kad za to tvrdjenje nemamo nikavkih izvora. Podsećam samo na saopštenje V. Stajića, koje stoji u ne-posrednoj vezi sa iznetim podacima: „Dokle je on (Avakumović) u Vel. Bečkereku bio sudac plemića, judex nobilium, da li do svoje smrti, i kada je umro, još ne znamo“. V. I. to, međutim, zna — i to baš na osnovu škrtilih vesti koje je V. Stajić dosad jedini publikovao!

— Goyoreći o Avakumovićevim pesmama, V. I. da je njegov satirični pesmu „Pašhalija no-vaja“, kao značajan podatak, svojim čitaocima skrenuo pažnju da su je zabeležili u svojim ru-kopisnim pesmaricama Avram Miletić „oko 1778“ i Matija Ivković „iz 1807. ili 1808.“ godine. Po-datak je M. Ivkovića, međutim, nije tačan: na-vedene godine ne označavaju datum kad je Ivković unio pesme u tu svoju pesmaricu, već samo moguće godine rođenja njenog sastavljaja. Vladimir Corović, opisavaće ovu pesmaricu, na osnovu proverenih vesti Thiomira Ostojića u svome predgovoru zbirke pesama „Srpska grada-nска lirika XVIII veka“ izričito navodi da se ne može utvrditi ni približan datum kad je Ivković mogao raditi na sastavljanju svoje pesmarice. Nešto ispred toga Corović i ovo dopi-suje: „Po pričanju dra D. Ivkovića, advokata u Mitrovici, neko je za Ostojića sastavio kratku biografiju pisara ove pesmarice. Matija Ivković rodio se negde 1807. ili 1808. godine“.

3) V. I. mi prebacuje što sam, želeteći da do-punim njegov rad, naveo da je Avakumoviću bilo ponuđeno nastavnika mesto u novosadskoj „Opštenarodnoj školi“ 1774. godine. „Avaku-moviću je bilo ponuđeno nastavnika mesto, ali on nastavnik nikad nije bio. Da li „Leksikon“ mo-že da se zadržava, dakle, i na onome što nije faktična aktivnost pisca?“

Ništa se protiv ovakvog stava ne bi imalo kad bi pisac u svemu bio dosledan. Ako je, naime, on znao, kao što tvrdi u svom odgovoru, da ovu pojedinost iz Avakumovićevog života, ali je nije uno u tekst samo zbog toga što ne predstavlja ništa bitno u pesnikovom životu, onda — pitam se — kako je u istu biografiju mo-gao uneti onu drugu informaciju, da je Avakumović bio predložen (ovde ponavljaju „samo predložen“), pored Marka Servijskog i Stefana Novakovića (V. I. pogrešno beleži „Stojan Novaković“), za školskog direktora, iako, zapravo, na taj položaj on nikad nije stupio! I još ne-što: zar je u jednoj ovako kratkoj biografiji, gde se saopštavaju samo „bitni podaci“, i to „u strožem izboru“, uopšte bilo mesta za informa-ciju da je Avakumović 1794. godine (V. Stajić, odake V. I. koristi naznačeni podatak, beleži čak da Avakumović „skoro svako leto ide u kupke“) isao na lečenje u banju Fired, kad se namerno i namenski ispuštaju druge, tobože ne-važne, pojedinosti — iz kojih se može raz-

znaati da je naš pesnik kod savremenika uživao ne mali društveni ugled? I kako, najzad, treba primiti (načelno govoreći) saopštenja V. I. (pre-uzeta, ponovo povlačimo, iz teksta V. Stajića) kad u njima, bez naročitog traženja, uočavamo tendenciozna menjanja i svakake proizvoljno-sti. V. Stajić, na primer, beleži da je Avakumović imao samo „živessnu ulogu“ prilikom reformisanja Dištrikta 1790. godine; kod V. I., međutim, on je uzimao „vidnog učešća“ u tim poslovima!

4) Primedba V. I. da u svom članku „Savremena literatura i naše književno nasleđe“ ni-sam bio korektan, kao što vidimo, pre bi se odnosila na njega. Analizujući, između ostalog, onaj deo Avakumovićeve biografije u kojem je V. I. govorio o njegovim pesmama, ja sam u svojim kritičkim primedbama ukazao da „ni taj prikaz u svemu nije tačan“ i, tom prilikom, skre-nuo pažnju autoru da je pogrešna njegova in-formacija da su nam od Avakumovića ostale sačuvane samo tri pesme. V. I. nije znao, re-cimo, za Avakumovićevu pesmu „Sravnjenje človečeskog vječka s tečenjem hravca“, koju je publikovao još 1818. godine Dimitrije P. Ti-rol, pored toga što mu je promakao podatak da je još jedna njegova pesma, pod naslovom „Po-hvala srpskom junastvu“, do nedavno, do uni-štenja Narodne biblioteke u Beogradu 1941. go-dine, mogla da se čita u jednom adespotonu prepisu. U svome odgovoru, međutim, V. I. nije ovašao da shodno da bar jednom reči pomene ovaj svoj propust, ali se zato upustio u vrato-lomiju oko objašnjavanja zbog čega je, „samo na osnovu stilskih osobenosti“, anonimnu pesmu „Ženidba po modi“ doveo u vezu sa Avakumovićevom poezijom. V. I. je, nedovoljno obave-šten, to i mogao učiniti, ali solidan poznavalač našeg književnog nasleđa morao bi znati da pesma „Ženidba po modi“ pripada zaboravljenom pesniku Jovanu Beriću, te da joj u Avakumovićevu biografiju uopšte nije bilo mesta. Naprotiv, domišljana Mladena Leskovca i Sve-tozara Matića, koji su za nekoliko drugih ade-spotonih „gradanskih“ pesama, i s pravom, pre-po-stavili (na osnovu izvesnih idejnih sličnosti i versifikacionih poklapanja) sa pouzdano Avaku-movićevim stihovima) da se mogu Avakumoviću uslovno pripisati, V. I. uopšte nije ni notirao, pravdujući, tobože, svoj postupak da u „Leksikonu, ili enciklopediji, ja mogu pokazati i potpisati, te sam pokazao i potpisao, ono što je pouzdan, opšte utvrđen fakat“. Podsećam, i-pak, V. I. da pretpostavke ove dvojice naših eminentnih poznavalaca, zasnovane na rezultati-ma komparativnog istraživanja, nisu još oborenne, dok domišljanje V. Stajića za pesmu „Ženidba po modi“ stoji u oprečnosti sa pro-venom podacima iz literature.

5) Pri kraju svog odgovora V. I. ističe da je hipotetičnim sudovima mesto u raspravama i u diskusijama van stubaca edicije kakav je Matičin „Leksikon“. Tačno. Ali, pre toga, potrebno je preispitati sve „pouzdane“ i „opšte utvrđene“ podatke koje je autor izložio u svojoj biografiji o Avakumoviću. Vrednost tih faktata i, dakako, merilo pišeće naučne obaveštenosti — čitaoči ovoga lista mogu sami prosuditi. Vreme je već da i pojedini „poznavaoći“ naše nauke o knji-ževnosti shvate svoju punu odgovornost pred hiljadama i hiljadama radozalnih čitalaca koji će se Matičinim „Leksikonom“ izdašno koristiti, i pored toga što je, na žalost, njihova kompeten-tnost u znanju i zaključima u nesrazmeri, o-čitoj nesrazmeri sa željama koje nikako nisu kadri da ispune.

SPORT U DNEVNOJ ŠTAMPI

Možda su baš ovi dani jedne od naših najvećih fudbalskih svedkovina, jednog od naših najvećih sportskih uspeha, pravo vreme da se progovori nekoliko reči o jednoj izgubljenoj meri, o jednoj žalosnoj nesrazmeri. Reč je, naime, o tome koliko prostora dnevni listovi posvećuju izveštajima sa sportskih priredbi, šta se sve piše i o čemu se ne piše u sportskim rubrikama naših najčitanijih dnevnih listova.

Treba odmah naglasiti da niko ništa nema protiv da se o sportu piše. Sastav je razumljivo što urednici sportskih rubrika, kao svi urednici uostalom, pružaju čitaocima ono što ih zanima, što zadovoljava njihovu čitalačku glad. Međutim, pada u oči nesrazmera između rubrika u našim listovima, macelinski odnos prema izvesnim videovima, u prvom redu, kulturnog života, gubljenje sluha za ono što može i treba da zanima čitaoca i onoga o čemu je nepotrebno pisati. Ta nesrazmera ne bi, možda, sama po sebi ni padala toliko u oči da urednici nisu izgubili kriterijume onog što čitaoci zanima. Najbolje ogledalo tog gubljenja kriterijuma su sportske rubrike naših listova u današnjem svetskom fudbalskom prvenstvu.

Normalno je što su s našom fudbalskom reprezentacijom otišli u Čile i specijalni izveštaci naših listova. Razumljivo je da se u novinama objavljuju izveštaji koje oni šalju, da se komentarišu utakmice i drugih ekipa. Ali ljudi koje sport zanima u normalnim granicama (a za takve se valjda i pišu sportski komentari u dnevnim listovima, jer oni drugi čitaju ekskluzivnu sportsku štampu) primiče kao iznenadjenje i bezrazložno ponavljanje da se, recimo, o jednoj utakmici naše fudbalske reprezentacije u istom listu, u istom broju, na istoj strani objave dva skoro istovetna izveštaja. Upitite se zašto se sportske rubrike naših dnevnih listova ponekad pretvaraaju u pozornicu neobavezog fudbalskog časjanja i međunarodnog sportskog govoraranja.

Pokušavamo da se podsetimo šta smo sve mogli da pročitamo ovih dana. Jedna od izuzetno važnih vesti bila je, recimo, da Luis Armstrong navija za Brazil; urednici su našli da je potrebno upoznati jugoslovenski čitaoca da je rezervna ekipa italijanske reprezentacije pobedila jedan provincijski čileanski tim, ne sećamo se više koliko rezultatom, dok su prvovali sedeli na tribinama. Znate, drugovi čitaoci, da su Urugvajci toliko priznoveni da niješ nemu svom igraču nisu hteli da daju broj 13, ili da su čileanske lopte posle treninga na vlažnom terenu bile teže 220 grama. Nije beznačajno da su Urugvajci na jednom treningu dali 28 golova i da će jedna „lekapitena svake pobedničke ekipe poljupcem“. Podsetimo vas da su Brazilci za tražili da ih u Čile prebaciti ista posada koja ih je vratila kući iz Švedske, posle osvajanja titule svetskog prvaka. Zašto ne biste znali, dragi čitaoci, da su Italijani dovrakli u Čile četiri tone sira i mineralne vode i da jedan sovjetski reprezentativac vodi svakodnevne telefonske razgovore sa svojom ženom? I tako u nedogled.

Ali zato se više nego rečko govori o onome što je javna tajna: o crnim fondovima, o kupovini igrača, o premijama, primanjima, dvostrukom knjigovodstvu, sportskoj mitomaniji i nepriskrivenosti fudbalskih zvezda. Izgleda da urednici polaze od pretpostavke da ne treba da se piše o svemu, nego o svačemu. Zašto i dokle tako?

Dušan PUVAČIĆ

Komentarišući članak Zorana Gluščevića „Angažovana ili preangažovana književnost“, u kome je i sam bio pomenuo kao autor jednog teksta, po Gluščevićevom mišljenju punog besmislica, glavni i odgovorni urednik pulomesecne revije „Danas“, Stevan Majstorović, primenio je nekakvu novu, svoju konцепцију o načinu vodenja literarne polemike. U svom listu, u kome su i ranije pojedini više ili manje šarmantno razbarušeni saradnici, katkad bez ikakvog stvarnog razloga, izvrgavali ruglu i podsmehu čitav niz ličnosti i pojava u našem kulturnom životu, Majstorović je (u broju 28. od 6. juna 1962.) štampao člančić „I tako to“ u kome je, koristeći se Gluščevićevim tekstom kao zgodnim povodom, pokušao da kompromituje „Književne novine“, optužujući ih da učestvuju u nekoj mračnoj čaršijskoj zaveri. Na vodno braneci sad već savršeno irelevantnog Muhamrema Pervića od „egzekutora čaršijske odmazde“, od gneva izvesne misteriozne „profesije“, koja, preko „Književnih novina“, „kažnjava državu koji je narušio njeno samozadovoljstvo“. Stevan Majstorović je krenuo da izmišlja protivnika i da razotkriva „loše podmetnje“ „Književnih novina“ koje su, u njegovoj interpretaciji, više kao jedan mračni klan, čvrsto organizovan, jedinstven, zaverenički klan u kom vlasta gvozdena disciplina, u kom se piše po naredenju, i koji od svojih članova zahteva punu „lojalnost i privrženost“, obavezujući ih da, ako nekak pogreša, iskušljaju svoje grehove vršenjem raznih crnih poslova.

Ma koliko bilo neprijatno diskutovati sa sabesediškom koji se služi in-sinuacijama, kao urednici „Književnih novina“ prisiljen sam da reagujem: kao što postoje granice ukusa, tako postoje i granice streljenja. Reči odgovornog urednika lista „Danas“ nisu ni nevine ni naivne, i njegovu izjavu

Čime se sve služi odgovorni urednik lista »Danas«

o „Književnim novinama“ treba pažljivo ispitati, podrazumevajući da je, u trenutku kada ih je saopštavao, on bio svestan značenja i težine svih reči, i da je govorio s namerom da nešto kaže.

Govoreći o Zoranu Gluščeviću i njegovome članku, Majstorović je, između ostalog, rekao: „Pošto se vratio starom društvu, on sada ispašta grehove i demonstrira lojalnost i privrženost“. Šta to, zapravo, znači? Znači, pre svega, da je Zoran Gluščević iz „Književnih novina“ (svog „starog društva“) nekud odlazio i da je, pošto ih je napustio, prema njima bio neloyalan. Istovremeno, Majstorovićeva izjava znači i to da Gluščević, vrativši se otuda gde je bio neloyalan prema svom „starom društvu“, sada ispašta grehove i preuzima „na sebe ulogu egzekutora čaršijske odmazde“, da bi „demonstrirala svoju lojalnost i privrženost“. Dalja analiza Majstorovićeve tvrdnje pokazuje: a) da Gluščevićovo „staro društvo“ („Književne novine“) prihvata njegov povratak pod uslovom da on iskupi svoju neloyalnost i da dokaže svoju privrženost preuzimanjem

na sebe uloge „egzekutora čaršijske odmazde“, odnosno, b) da Gluščevićovo „staro društvo“ ima zadatak i moć da u ime nekakve misteriozne „profesije“ kažnjava „državu koji je narušio njeno samozadovoljstvo“.

Otkako je ponovo ušao u redakcioni odbor „Književnih novina“ (aprila 1961), Gluščević je, koliko znam, nastavio da saraduje u publikacijama u kojima je saradivao i ranije; nikud, dakle, nije odlazio. Novu saradnju uspostavio je samo sa jednim listom, u kome je, svakako po sporazumu sa odgovornim urednikom tog lista, neko vreme vodio i jednu rubriku, nastavljajući da objavljuje i u „Književnim novinama“, iz čijeg uredništva nije istupao. Taj list je revija „Danas“. Pošto je Stevan Majstorović najodgovornije lice u tom listu, on sâm najbolje može da zna u kom je smislu list „Danas“ sa Gluščevićem računao, kakvi su bili uslovi njegove saradnje, i zbog čega Zoran Gluščević treba sad, kad se „vratio svom starom društvu“ da „ispašta grehove i da demonstrira svoju lojalnost i privrženost“.

Predrag PALAVESTRA

Umetnici i zanatlji

Najnoviji Zakon o socijalnom i penzionom osiguranju (koji je usvojen 23. maja ove godine) nije mi poznat u svom autentičnom tekstu, već samo na osnovu onoga što je u vezi sa njim pišala naša štampa. I zapravo o tome je i reč o komentaru u javnosti ili, tačnije, o jednom mehaničkom pokušaju izjednačavanja dva poziva, dve profesije, ako hoćete dve socijalne grupe: umetnika i zanatlja. Imao sam prilike da tim povodom pročitam u našoj štampi kako su umetnici i zanatlje svrstani u jednu osiguraniku kategoriju, zapravo u bitnim pravima na socijalno i penziono osiguranje oni se potpuno izjednačuju. Da li je to,

međutim, ispravno, ako se stvari dužle analiziraju i ako se sagledaju u svetlosti najnovijih zloupotreba i prekršaja koji se svakodnevno otkrivaju na sektoru privatne zanatljske delatnosti? Da je to izjednačavanje ušlo u svakodnevnu kolokvijalnu praksu, i poređ toga što je nedavno na sastanku Centralnog odbora SSRNJ u referatu Milentija Popovića naučna i umetnička delatnost izdvojena iz privatno-zanatljske delatnosti, kao društvena delatnost, pokazuje i najnoviji raspis organa finansijske uprave (povodom uvođenja ūro-računa) u kome se umetnička delatnost tretira kao i svaka druga privatno-privredna delatnost tj. kao delatnost koja se obavlja „u cilju zarade“.

Da li se pred našim zakonodavcем mogu izjednačiti umetnici i zanatlji u ekonomskom, finansijskom i društvenom pogledu? Slediće analiza pokazuje da ne može biti ni govor o njihovom svrstavanju u istu ekonomsku kategoriju. Dok zanatljska delatnost, sa minimalnim izuzećima, zahteva dopunska radna snagu koja je izvršena eksploracijom od strane poslodavca, umetnik je upućen na eksploraciju samog sebe. On snosi sve materijalne troškove koje, u većini, ne može da nadoknadi eksploracijom dopunske ra-

dne snage, kao što čini zanatlja. On i niko drugi snosi troškove za boje, platna, hartiju, upotrebu pisaće mašine, prepisivanje, dopunske ispravke koje zahtevaju nove troškove. Njemu se na licu mesta odbija procenat od svakog honorara i on nema mogućnosti da špekuliše svojim materijalima, jer oni nisu traženi kao što su traženi izvesni artikli sa sektora privatno-zanatljske delatnosti. Jedini oblik njegove „špekulacije“ sastoji se u tome da jednu pesmu, jednu pripovetku ili jedan esej prethodno štampa u nekom časopisu pa onda objavi u knjizi i tako da istu stvar uzme dva honorara. Ali razmak između jednog i drugog objavljuvanja je toliko veliki da je praktičan materijalni efekat ravan nuli.

Pri tom treba imati u vidu stvaralački rizik kome se izlaže umetnik a ne zanatlja. Zanatlja radi isključivo po porudžbinu, on ide na sigurno. Umetnik većinom radi prema slobodnoj inspiraciji a to je stvar za koju se nikad ne zna šta će izaći. Ko jednom pisanu garantuje da će mu biti privlačen scenario ili da će mu se izvesti drama? Ko slikaru garantuje da će mu biti otкупljena slika? Ali, ovde pre svega postoje unutrašnje cenzure, sopstveni kriteriji koji se u masovnoj proizvodnji

nji tek sada i to spolja uvode kao propisi JUS-a, i koji obuhvataju samo socijalistički proizvodni sektor, ne i sektor sitno-sopstveničke zanatljske delatnosti. Umetnik ne radi po šablonu kao zanatlja, za njegov uložen rad praktično ne postoji novčani ekvivalent, taj rad može često da bude potpuno uzaludan, jer delo nije uspelo, jer mu on sam, kao njegov tvorac, a ne neki izdavački savet, odbija vrednost zrelog dela i stoga počinje ispočetka. Tako nešto u zanatskoj proizvodnji ne postoji.

Najzad, može li se za stvaralačku delatnost reći da se obavlja „u cilju zarade“? Novčani efekat tu ne postoji, (a gde, u ostalom, ne postoji?), ali zar ne postoji i jedan drugi efekat koji se nikakvom novcem ne može isplati i koga je proizvod jednog zanatlja de potpuno lišen? Mislim na društveni efekat umetničkog dela, na njegovu estetsku i moralnu ulogu usled koje se ono ugraduje u trajnu dobra jedne kulture i zahvaljujući kojoj stvaraoci, danas bar, polažu pravo da budu trezirani i kao javni kulturni radnici, a kao stvaraoci naše kulture, a ne kao sitno-sopstvenici, privatne zanatlje i špekulanti koji delaju „u cilju zarade“.

Zoran GLUŠČEVIĆ

SMRT FRANA FINŽGARA

Najstariji slovenački književnik, Fran Finžgar, umro je 2. juna u 92. godini života. Fran Saleški Finžgar rođen je 9. februara 1871. godine u Doslovčima Gorenjskoj. Gimnaziju i bogosloviju završio je u Ljubljani i služio je kao kapelan i župnik u raznim krajevima Slovenije. 1936. godine se povukao u penziju, ali je nastavio da se bavi u književnim radom.

Finžgar je književnu karijeru počeo poezijom. Njegovo najznačajnije pesničko delo je ep „Triglav“. U svojim prozni radovima prikazao je život slovenačkog sela, svoje lične probleme, sukobe radnika i kapitalističkih krušova, kao i opšte društvene i nacionalne teme. On je uvek nastojao da upozori na tamne strane čoveka, na negativne strane naše tradicije, na zanatlje navika u životu pojedinca i društva.

Medu njegovim delima najčešće se ističu narodni komadi „Divlji lovac“, „Naša kraj“ i „Razvalina života“, prikazte „Služavka Ančka“, i „Gospodin hudournik“ i roman „Iz modernog sveta“ i „Pod slobodnim suncem“. Njegov delo je stekao je Hokins manu

suncem“, koji je doživeo veći broj izdanja u zemlji i u van Džonsona.

Prilikom 90-godišnjice života Finžgar je odlikovan Ordenom bratstva i jedinstva prvog reda.

GOST IZ KAIRA

Sa članovima redakcije „Književnih novina“ 13. VI 1962. donio je razgovor gost Sekretarijata za informacije Sabri Abul El Magid, književnik, i publicista, autor nekoliko zbirki pripovedaka i putopisa.

BIOGRAFIJE DOKTORA DŽONSONA

„Zivot Semjuela Džonsona“ od ser Džona Hokinsa, književnika koji je Hokins napisao kao izvršilac Džonsonove zastavštine, nije bila preštampana otako je prvi put objavljen 1787. godine, sve dok nedavno nije doživela drugo izdanje u Americi, u skraćenom obliku. Cetiri godine posle objavljenja, Hokinsova književnost je zamraćena Boželovim „Džonsonovim životom“, delom koje je skoro od samog početka bilo priznato za najveću biografiju napisanu na engleskom jeziku.

Hokinsova književnost je predstavljena u zanimljivu dopunu Boželov delu, jer je Hokins manu

ocenjuje rano poetsko delo avangardnog dramskog pisca i romansera. Opšti učitac je da je svec, koji će Beken docnije razviti svojim proznim delima, u njegovoj ranoj poeziji već nagovušen. Njegova poezija je puna sekularnog nezadovoljstva, želje, gađenja, bezizlaznosti, tako karakterističnih za fantasmagoričnu atmosferu modernog grada. Mada elemente tuge nisu izuzetno elokventno izraženi, oni su ipak pravdorni. Zanimljivo je, međutim, da su najbolje pesme iz ove zbirke najpre bile napisane na francuskom, pa ih je tek posle toga sam pisac preveo na engleski.

ENGLESKI PISCI PROTIV UNIVERZITETA

U poslednje vreme sistem života i rada na engleskim univerzitetima postao je tema vrlo ozbiljnih razgovora koji se vode u Engleskoj. Sve veći prilič studenata, prouzrokovani porastom nataliteta posle rata, i opšte mišljenje da bi veći broj ljudi trebalo da stekne univerzitetski obrazovanje, dali su povoda mnogim diskusijama o stvarnoj funkciji engleskih univerziteta. I mnogi pisci, svojim knjigama, daju svoj doprinos ovim diskusijama. Tako, na primer, ser Caris Snou opisuje život u starijim koledžima u kojima interna koledžska politika odzuđiva istu vrednost u vremena kada je omiljeno lekcije i da arbitriira u književnim sporovima. Već više od godinu dana njegova teških novaca vredna revija izgrava nastašku u našem kulturnom životu, nadobudnog avangardističkog pribrednika, njihovi nestaluci su uvek bili opravdavani. Kao svaki dobar pastir, koji užima u zaštitu svoju pastvu, njih je branio odgovorni urednik. Zavisno od autoriteta onoga pre kada je imao pravdu, Stevan Majstorović je odbijao prigovore na dva načina: ili toržestveno principijelnim frazama, ili u stilu samih svojih saradnika, ponovo dokazujući staru mudrost Mažuranićevu: „Dobar pastir jer što kaže ino, i sam svojim potvrđuje činom“.

EROTIKA U KNJIŽEVNOSTI

Knjiga Dejvida Lota, objavljena pre kratkog vremena u Engleskoj, našla je na dosta protivrečne komentare. Ovaj „istorijski pregled pornografije“ napisan je da bi se odbranile stvaralačke slobode i onemogućilo dejstvo cenzure od koje su mnogi engleski pisci često stradali. Pišući ovu knjigu Lot je posao od Lorensovih reti da „cenzura ne pomaže, a mnogima škodi“. On zahteva da se „zakoni o bezbednosti“ ukinu kao jedan nepotreban dodatak već preprečenom postojaćem zakoniku, kao pretnja društvu koje, navodno, treba da zaštite.

PRICE PARTIZANE

BRANKA COPICA U CEHOSLOVACKOJ

Izдавačka kuća „Državno preduzeće za dečju književnost“ u Pragu objavila je ovin dana zbirku pripovedaka Branka Copića „Price partizane“. Pripovetke je odrabio i preveo Vladimir Togner, a knjigu je ilustroval Marcel Stefer.

• List izlazi svakog drugog petka.